

Mücbir Sebep Bağlamında İdarenin Depremden Kaynaklanan Sorumluluğunun Değerlendirilmesi^(*)

Evaluation of the Administration's Liability Arising from an Earthquake in the Context of Force Majeure

Dr. Öğr. Üyesi Çolpan MÜCAHİT KÜÇÜK^(**)

"Deprem olasılıksal olarak öngörülebilir. Deprem engellenemez ancak tedbirler alınarak can kaybı engellenebilir."^(***)

Öz:

Doğal afetler, uluslararası hukuk literatüründe genellikle "beşeri müdahale içermeyen felaketler" olarak tanımlanmakta ve diğer afet türlerinden ayrılmaktadır. Bu ayrımın temelinde yatan kritik fark, önleme stratejilerinin niteliğinde ortaya çıkmaktadır. Teknolojik kökenli afetlerde önleme, riskin kaynağının ortadan kaldırılmasını hedeflerken; doğal afetlerde temel amaç, afetin yıkıcı etkilerinin minimize edilmesi ve toplumların dirençliliğinin artırılmasıdır. Bunun için önlemek tazmin etmek ve iyileştirmekten daha iyidir anlayışı yerleşmiştir. Bu noktada idarelere önleyici tedbir almanın yanında alınan tedbirlere rağmen oluşacak afetler esnasında müdahale zorunluluğu öngörülmüştür. Bundan sonra ise idarelerin afet sonrası bu afetin izlerini yok etme noktasında yükümlülüğü başlamakta ve en nihayet bu görevler esnasında kusurlu ve kusursuz sorumluluğu tartışılmaktadır. Gerçekten de zaman içinde idarenin sorumluluğu kavramı büyük bir evrim geçirmiştir. Yine zarar kavramı zamanla genişlemiş ve özellikle sorumluluğun tespit edilemediği doğal afetler, terör olayları gibi durumlarda tazminat talepleri artmıştır. Tazminat anlayışı, sadece kusura bağlı olmaktan çıkarak tam onarım ilkesine yönelmiştir. Maddi ve manevi zararların yanı sıra estetik zararlar ve fırsat kaybı da tazmin edilebilir zararlar kapsamına girmiştir. Tıp gibi alanlarda rastlantısallık giderek daha az kabul görmeye başlamıştır.

Bu gelişmeler ışığında, sorumluluk rejimlerinde de değişim olmuştur. Yasal tazminat rejimleri ve içtihatlar, sorumluluk alanını genişletmiş, devletin kusursuz sorumluluğu tehlikeli faaliyetler ve kamu görevlilerinin zararları gibi alanlarda pekişmiştir. Ayrıca bu gelişmeler klasik mücbir sebep doktrininin de etkilemiş ve en önemli mücbir sebep dayanağı olan doğal afetler konusunda idarelerin yükümlülükleri gündeme gelmeye başlamıştır. Çalışmada doğal afetler kapsamında

^(*) Makale hakem denetiminden geçmiştir.

Makale Geliş Tarihi: 30.04.2025 - Makale Kabul Tarihi: 03.07.2025.

^(**) Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi, Ankara - Türkiye,
E-posta: colpan.mucahitkucuk@hbv.edu.tr,
Orcid: <https://orcid.org/0000-0002-7140-3451>.

^(***) Levent Mazılıgüney, "Deprem Nedeniyle Hukuki Sorumluluklar-Sorunlar-Öneriler, <https://denizli.imo.org.tr/Eklenti/8638,seminersunumpdf.pdf?0>. Doğal afetler, Birleşmiş Milletler tarafından "etkilenen topluluğun yerel tepki kapasitesinin baş edemeyeceği ve bir bölgenin ekonomik kalkınmasını etkileyen doğal risklerin neden olduğu olaylar zincirinin sonuçları" olarak tanımlanmaktadır. (<https://tihek.gov.tr/anayasa-mahkemesi-kararlari-isiginda-dogal-afet-donemlerinde-insan-haklari-calistayi-duzenleniyor->).

yalnızca depreme ilişkin yükümlülükler gözetilerek kapsamı sınırlandırılmıştır. Deprem, Danıştay kararlarında uzun yıllar tipik bir mücbir sebep hali olarak kabul edilmekle birlikte, zamanla sadece mücbir sebebin varlığı, idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmak için yeterli görülmemeye başlanmıştır. Bu tür durumlarda ayrıca meydana gelen zarar ile idari faaliyet arasındaki illiyet bağının kesilip kesilmediği hususunun da somut olayın özelliklerine göre değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Çalışmada incelenen kararlarda görüleceği üzere, konuya ilişkin ilk gelişmeler depremin doğası gereği mücbir sebep sayıldığı, ancak zarar ile idari faaliyet arasında nedensellik bağının bulunup bulunmadığının her somut olayda ayrı ayrı incelenmesi gerektiği biçimindedir. Ancak zamanla söz konusu kararların içeriğinin de değişmeye başladığı görülmüştür. Zira teknik ve bilimsel çalışmalar ışığında fay hatları ve olası risklerin belirlenebilir durumdadır. Ayrıca önleyici tedbirler ve yapısal değişiklikler ile zararların en aza indirilebileceği de tartışmasız bir gerçek haline gelmiştir. Bu noktada çalışmada deprem nedeniyle oluşan zararın öngörülebilir bir risk olduğu ve bu haliyle mücbir sebep sayılmaması gerektiğine ilişkin değerlendirmelere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

Deprem, Mücbir Sebep, İdarenin Sorumluluğu.

Abstract:

In international legal literature, natural disasters are generally defined as "catastrophes without human intervention" and are thus distinguished from other types of disasters. The fundamental difference underlying this distinction lies in the nature of prevention strategies. In technologically induced disasters, prevention aims at eliminating the source of the risk, whereas in natural disasters, the primary objective is to minimize the destructive effects of the disaster and to increase the resilience of societies. Consequently, the principle that "prevention is better than compensation and recovery" has become widely accepted.

At this point, public authorities are expected not only to take preventive measures but also to intervene during disasters despite the measures taken. Following the disaster, the administration's obligation to eliminate the traces of the disaster begins. Ultimately, during the fulfillment of these duties, the concepts of fault-based and strict liability (liability without fault) come under discussion. Indeed, the concept of administrative liability has evolved significantly over time. Similarly, the concept of "damage" has expanded, and in cases where liability cannot be clearly attributed—such as natural disasters and terrorist acts—compensation claims have increased. The approach to compensation has shifted away from being solely fault-based and moved toward the principle of full reparation. Alongside material and moral damages, aesthetic damages and loss of opportunity have also come to be considered compensable.

In fields such as medicine, randomness is increasingly less tolerated. In light of these developments, responsibility regimes have also undergone change. Legal compensation systems and judicial precedents have expanded the scope of liability, and the state's strict liability has been reinforced in areas such as hazardous activities and damages caused by public officials. Moreover, these developments have also influenced the classical force majeure doctrine. Natural disasters, which traditionally constituted the most prominent basis for force majeure, have now become grounds for examining the responsibilities of administrative authorities.

This study narrows its focus to responsibilities related specifically to earthquakes within the broader scope of natural disasters. While earthquakes were long considered a typical case of force majeure in the decisions of the Council of State (Danıştay), over time, the mere existence of force majeure has come to be seen as insufficient to fully absolve the administration from liability. In such cases, it has been emphasized that the causal link between the damage and the administrative activity must also be evaluated according to the specifics of the case. As seen in the decisions examined in this study, the initial developments accepted earthquakes as force majeure by their nature, but also stressed the need to assess the causal relationship in each individual case.

Over time, however, the content of these decisions has begun to change. Technical and scientific studies have made it possible to identify fault lines and potential risks. It has also become an indisputable fact that preventive measures and structural changes can significantly reduce damages. At this point, the study includes evaluations suggesting that damage caused by earthquakes constitutes a foreseeable risk and therefore should no longer be regarded as a force majeure.

Keywords:

Earthquake, Force Majeure, Liability of the Administration.

I. İDARENİN SORUMLULUĞU BAĞLAMINDA DEPREME İLİŞKİN DÜZENLEMELER

A. Tabi Afet Olarak Deprem ve Türkiye'nin Konumu

Birleşmiş Milletler afet kavramının tanımını¹, “insanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplara neden olan, normal yaşamı durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumları etkileyen ve yerel imkânlarla baş edilemeyen her türlü doğal, teknolojik veya insan kaynaklı tüm olaylardır” şeklinde yapmıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğüne göre doğal afet, “İnsan eliyle önlenemeyen sel, fırtına, deprem, dolu vb. felaketlerin her biri” olarak ifade edilmiştir². Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından hazırlanan Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğünde “Doğa kaynaklı afet (*natural disaster*)”; “Deprem, sel, heyelan, çığ, kuraklık, fırtına, dolu, hortum, göktaş düşmesi vb. gibi oluşumu engellenemeyen jeolojik, meteorolojik, hidrolojik, klimatolojik, biyolojik ve kaynağı dünya dışında olan tehlikelerden kaynaklanan doğa olaylarının sonuçları³” olarak tanımlanmıştır. Doğal afetler biyolojik (*salgın hastalıklar*), hidrolojik (*sel*), jeolojik (*yanardağ patlaması*), jeofiziksel (*deprem*), meteorolojik (*aşırı yağış*) ve oşinografik (*tsunami*) şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bunlara insan kaynaklı afetler, savaş, terörizm de eklenebilir. Görüldüğü üzere deprem, pek çok afet olayından biridir. “Depremler, yer içinde birikmiş gerilme enerjisinin aniden boşalmasıdır. Yer içindeki enerji birikiminin nedeni dünyayı saran levhaların hareketleridir.” Depremin yeryüzüne çeşitli etkileri bulunmaktadır: Heyelanlar, kopmalar, çökmeler, toprak ve çamur akmaları, yangınlar, tsunami vb. Bu anlamda bilindiği üzere depremler yeni afetlere de yol açabilmektedir⁴.

Deprem, ne zaman nerede gerçekleşebileceği önceden kesin olarak bilinmeyen ve önlenmesi mümkün olmayan bir doğa olayıdır. Önlenemeyen bir doğa olayı olan deprem yer kabuğundaki kırılmalar nedeniyle ani bir şekilde ortaya çıkan tit-

¹ Literatürde afet kavramıyla ilişkili birçok tanıma rastlanmakta olup kavram köken itibarıyla Arapçadan Türkçeye geçen bir sözcüktür ve yıkım, bela ve büyük felaket anlamında kullanılmaktadır. Afet, bir yerde yaşayanların tümü veya bir bölümü için kayıplara yol açan, süregelen hayatı ve toplumsal faaliyetleri durduran veya kesilmesine sebep olan, bu durumdan etkilenen bireylerin veya toplumun üstesinden gelme kapasitesinin yetersiz kaldığı doğa, teknoloji veya insan kaynaklı olayları anlatan kavramdır. İster doğa kaynaklı olsun isterse insan kaynaklı olsun meydana gelen her olay afet olarak nitelendirilmez. Afet olarak bir nitelendirilme yapılması için ortaya çıkan olayın sonucunda insanların etkilenmesi, maddi veya manevi zarar görmesi gerekir. Afet, insanlar için toplumsal, ekonomik, kültürel ve doğal çevrede kayıplara yol açan, gündelik hayatın akışını kesintiye uğratarak toplumları etkileyen, maruz kalan topluluğun kendi kaynak ve imkânlarının üzerinde baş edemeyeceği etkiye sahip olan, kriz yönetimi gerektiren doğa veya insan kaynaklı olaylar sürecinin sonucudur. (İsmail Başaran/Duygu Akyüz, “Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu: Türk Kızılay”, (Journal of Civilization Studies Volume 7, Issue 1), s. 77).

² <https://sozluk.gov.tr/>.

³ <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>.

⁴ Tüba Karahisar, “Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Sosyal Medyanın Rolü”, Beykoz Akademi Dergisi, (Y. 2016; (4) 2), s. 47-48.

reşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları sarsmasıdır⁵. Yeryüzünde her yıl yaklaşık 500.000 deprem meydana gelmekte ve bunlardan sadece beşte biri hissedilmekte, yaklaşık 100'ü hasara yol açmaktadır. Ülkemiz, coğrafi yapısı itibarıyla yıkıcı etkileri olan ve büyük magnitudlü depremler üretebilen fay hatları üzerinde olup, Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer almaktadır⁶.

Resmî belgelerde ifade edildiği üzere yurdumuzun %92'si deprem bölgeleri içerisinde yer almakta, (Deprem Bölgeleri Haritası)⁷ nüfusumuzun %95'i deprem bölgelerinde yaşamakta, ayrıca büyük sanayi merkezlerinin %98'i ve barajların %93'ü yine deprem bölgelerinde bulunmaktadır. Görüldüğü üzere neredeyse yurdumuzun tamamı deprem tehdidi altında bulunmaktadır⁸.

Coğrafi olarak Dünyadaki aktif deprem kuşaklarından birisi üzerinde yer alan ülkemiz bu yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen Gölcük, Düzce, Bingöl, Van, Elâzığ, İzmir ve asrın felaketi olarak tanımlanan 6 Şubat 2023 tarihinde saat 04.17'de merkezi Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesinde (7.7 büyüklüğünde) ve aynı gün saat 13.24'te aynı ilin Elbistan ilçesinde (7.6 büyüklüğünde) gerçekleşmiş ve devamında birçok artçı depremlerin yaşandığı⁹ mal ve can kaybına maruz kalmıştır¹⁰.

⁵ Coşkun İşçi "Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?", Journal of Yasar University, (Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3/9, Haziran 2008), s. 959.

⁶ Merşat Aral/ Gökhan Tunç, "Türkiye'de Deprem Performansına Dayalı Bina Kimlik Bilgilerinin Oluşturulmasına Yönelik Çalışma ve Öneriler", Afet ve Risk Dergisi, (Y. 4, S. 1), s. 22.

⁷ Türkiye Deprem Tehlike Haritası yenilenerek, 18 Mart 2018 tarihli RG'de yayınlanmış, 1 Ocak 2019 tarihinde de yürürlüğe girmiştir. <https://www.afad.gov.tr/turkiye-deprem-tehlike-haritasi>.

⁸ Adil Bucaktepe: "Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu", Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (Cilt: 17-18, Sayı: 26, 27, 28, 29, Yıl: 2012-2013), s. 94.

⁹ 6 Şubat 2023 Pazarcık (Mw: 7.7) ve Elbistan (Mw: 7.6) depremleri başta Kahramanmaraş olmak üzere Hatay, Adıyaman, Malatya, Gaziantep, Diyarbakır, Şanlıurfa, Kilis, Osmaniye, Adana ve Elazığ'da çok şiddetli hissedilmiş ve bu 11 ilde olağanüstü hâl ilan edilmiştir. Depremden dolayı 50.783 kişi hayatını kaybederken, 115.353 kişi yaralanmıştır. Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu, 2022 yılı için 14.013.196 kişi olarak kaydedilmiştir. Depremden etkilenen nüfus, ülke demografisinin yüzde 16,4'üne tekabül etmektedir. (Deprem ve Sivil Toplum Çalıştay Raporu, Malatya 2023, sh. 13). Son yüzyılda yaşananlar afetler arasında en büyük can ve mal kaybına yol açan afetler arasında ilk sıralarda yer alan söz konusu depremler sonucunda 120 bin km²'lik bir alan ve 14 milyon kişi etkilenmiş, 53.537 kişi hayatını kaybetmiş, 107.204 kişi yaralanmıştır. 2023 Şubat ayı depremleri, alan itibarıyla dünyadaki 133 ülkenin yüz ölçümünden daha büyük bir alanı, etkilenen nüfus bakımından ise 157 ülkenin nüfusundan daha fazla insanı etkilemiştir. Depremlerden etkilenen 11 ilde yapılan hasar tespit çalışmalarına göre 22 Ocak 2024 tarihi itibarıyla 2.258.622 binadan; 39.361'inin yıkılmış, 21.191'inin acil yıkılacak, 202.571'inin ağır hasarlı, 43.344'inin orta hasarlı ve 1.952.155'inin ise az hasarlı veya hasarsız olduğu tespit edilmiştir. Yıkılan veya ağır hasar gören binaların arasında mesken olarak kullanılanların dışında kamu kurumlarının hizmet binaları, tarihi ve kültürel yapılar, okullar, hastaneler, ticari işletmeler gibi yapılar da bulunmaktadır. (Cumhurbaşkanlığı Strateji Ofisi tarafından hazırlanan Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu, Ankara 2024, s. 6).

¹⁰ Ülkemizde yaşanan büyük depremler hakkında bkn. (10/66, 67, 68, 69, 70) Esas Numaralı Meclis Araştırması Komisyonu Raporu Türkiye Büyük Millet Meclisi (10/66, 67, 68, 69, 70) Esas Numaralı 23.12.1999 Meclis Araştırması Komisyonu Sayı: A.01.1.GEÇ.10/66,67,68,69,70-

Geçmişten günümüze yaşanan depremler istatistiksel açıdan değerlendirildiğinde; Türkiye’de ortalama olarak beş yılda bir geniş çapta can ve mal kaybına neden olan büyük bir depremin yaşandığı görülmektedir. Bu depremler nedeniyle yılda ortalama olarak yaklaşık 1.000 kişinin hayatını kaybettiği ve 2.100 kişinin de yaralandığı; yine ortalama 7 binden fazla binanın depremler nedeniyle yıkıldığı ya da ağır derecede hasar gördüğü raporlanmıştır¹¹.

Bu sebeple Türkiye gibi deprem kuşağında yer alan ülkelerde deprem doğal afet özelliğinin yanında hukukun da konusu olmuştur. Üstelik her yeni deprem mevcut hukuk kurallarının yeniden değerlendirilmesine ve ihtiyaç halinde mevzuatın değiştirilmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu bakımdan deprem hukuku güncelliğini koruyan, gelişim gösteren multidisipliner bir hukuk dalıdır. Dolayısıyla deprem birçok hukuk dalını ilgilendirir. Kaldı ki deprem bir doğa olayı olması nedeniyle hukuku aşan bir noktada konumlanmaktadır. Bu husus uluslararası kuruluşların düzenlemelerine ve yargı kararlarına da yansımaktadır.

Deprem konusu hukukun tüm disiplinleri ile yakından ilgilidir¹². Bu nedenle deprem, devletin kamu hizmeti sunma yükümlülüğü ve organizasyonu noktasında idare hukuku, temel hak ve özgürlükler açısından anayasa hukuku¹³, zararların gideril-

93chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.spo.org.tr/resimler/ekler/1f6c0e570cb386_ek.pdf; Melike Çolakoğlu, İdari Yargı Kararları Kapsamında Deprem Nedeniyle İdarenin Kusur Sorumluluğu, Adalet Yayınevi, 1. Bası, Ankara 2023, s. 26-30.

¹¹ Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri Disaster Management and Natural Disaster Statistics in Turkey Kitapçığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2018, s. 43.

¹² Bkn. Deprem ve Hukuk, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2020; Alper Yılmaz Yargı Kararları Bağlamında Deprem ve Hukuki Sorumluluk, Adalet Yayınevi, 1. Bası, Ankara 2025.

¹³ Anayasa Mahkemesi’ne yapılan bir bireysel başvuruda; başvuru, yakınlarının 9 Kasım 2011’de Van ilinde meydana gelen depremde otel enkazında kalarak vefat ettiğini ve hukuk yollarına başvurmalarına rağmen sonuç alamadıklarını belirterek, yaşam hakkının ve hak arama hürriyetinin ihlâl edildiğini ileri sürmüşlerdir. Mahkeme, yapmış olduğu inceleme neticesinde, ilk olarak ülkemizdeki yasal düzenlemelerde, bir afetin meydana gelmesinden sonra yapılacak kurtarma, yaralıları tedavi, barınma, ölüleri gömme, yangınları söndürme, yıkıntıları temizleme ve felaketzedeleri işe gibi hususlarda uygulanmak üzere görev ve görevlileri tayin etme ve toplanma yerlerini tespit eden bir programın valiliklerce düzenleneceği, bu programların uygulanmasının valiliklerce kurulacak kurtarma ve yardım komitelerince sağlanacağını belirlenmiştir. Müteakiben deprem afetinin gerçekleşmesi sonrasında tehlikeli durumu ve binaların gördüğü hasar bakımından yıktırılması ve boşaltılması gerekenler hakkında, o il ve ilçenin en büyük mülki amirine durumun rapor edilmesi ve bu makamlarca bu tür binaların derhal boşaltılmasının sağlanmasının gerektiği, lüzumu halinde yapılarda meydana gelen hasarı tespit etmek üzere Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın talebi üzerine diğer bakanlık, kurum ve kuruluşlar, mahalli idareler, üniversiteler ve meslek odaları, konusunda deneyimli yeteri kadar inşaat mühendisi ve/veya mimarını hasar tespit çalışmalarında derhal görevlendirmekle yükümlü olduğunun kurala bağlandığının tespit edildiğini belirtmiştir. İlk tespitin ardından; heyelan, kaya düşmesi ve deprem gibi afetlerde, tehlikenin devamı veya tekrarı ihtimali üzerine boşaltılan binaların tehlikeye karşı kesin tedbir alınıncaya kadar işgaline veya hasara uğrayanların tamirine izin verilmeyeceği, tedbir alınamayacağına karar verildiği takdirde tehlikeli mahal içindeki binaların, yukarıdaki esaslar dâhilinde yıktırılması gerektiği, yine bu düzenlemelerde bunun bir yükümlülük olarak belirlendiğini ifade etmiştir. Ayrıca, devletin sorumluluğunu gerektirebilecek şartlar altında can kaybının yaşandığı durumlarda Anayasa’nın

mesi konusunda tazminat ve sigorta hukuku, çalışma ve işgücü açısından iş ve sosyal güvenlik hukuku, uygulanacak yaptırımlar bakımından ceza hukuku¹⁴ başta olmak üzere farklı hukuk dallarına konu karşılaştırmalı hukuk zaviyesinden ele alınmalıdır.

Anayasa ve uluslararası hukuk¹⁵ anlamında pozitif yükümlülük, devletlerin yargı yetkisi dahilinde bulunan bireyleri koruma yükümlülüğü olarak ifade edilmekte olup deprem ve doğal afetler dolayısıyla devletin bu anlamda bir yükümlülüğü söz konusudur.

B. Deprem Riski Taşıyan Bölgelerdeki Yapılaşmanın Temel Sorunları ve İlgili Mevzuat¹⁶

1. Temel Sorunlar

Depreme ilişkin temel sorunlar, çok katmanlı ve birbirini besleyen yapısal eksikliklerden kaynaklanmaktadır. Hatalı imar planları ile başlayan süreç, süreç içerisinde de imara aykırı yapılaşmayla devam etmekte ve bu aykırılıkların imar aflarıyla meşrulaştırılmasıyla daha da derinleşmektedir. Ruhsata aykırı tadilatlar, zemin etütlerindeki hatalar ve yanlış tasarım ilkeleri, yapıların temelinden itibaren riskli hale gelmesine neden olurken; zorunlu olmasına rağmen yeterince dikkate alınmayan olasılıksal deprem haritaları da projelendirmede ciddi eksikliklere yol açmaktadır. Projelendirme sürecindeki hatalar, sahadaki imalatlarda çalışan işçi, kalfa ve mühendislerin hatalı uygulamalarıyla birleşince, yapıların güvenliği

17. maddesinin, devlete, elindeki tüm imkânları kullanarak, yaşam hakkını korumak için oluşturulan yasal ve idari çerçevenin gereği gibi uygulanmasını ve bu hakka yönelik ihlallerin durdurularak cezalandırılmasını sağlayacak etkili idari ve yargısal tedbirleri alma görevi yüklediğini ve bu yükümlülüğün, kamusal olup olmadığına bakılmaksızın, yaşam hakkının tehlikeye girebileceği her türlü faaliyet açısından geçerli olduğunu vurgulamıştır. Tüm bu gerekçelerle, Yüksek Mahkeme; depremde ölenin yakınları tarafından yapılan bireysel başvuruya ilişkin olarak, “yaşam hakkının usuli boyutunun ihlâl edildiği ve manevi tazminat ödenmesi” gerektiği yönünde ihlal kararı vermiştir. (AYM, 06.01.1999, E. 1999/68, K. 1999/1, *Bireysel Başvuru Seçme Kararlar (2012-2013)*, Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015, s. 112-138).

¹⁴ Bkn. Berrin Akbulut “*Deprem Nedeniyle Meydana Gelen Ölüm ve Yaralanmalara Ait Ceza Hukuku Sorunlarına İlişkin Bazı Tespitler*”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (C. 31, S. 2, 2023), ss. 569-628; Turan Ateş *Deprem Hukuku*, Adalet Yayınevi, 3. Baskı, Ankara 2023.

¹⁵ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde öngörülen pozitif yükümlülükler, insan haklarının etkin bir şekilde devamını sağlamak, temel hakların üçüncü kişilere ihlalini engellemek ve haklardan etkin şekilde faydalanmak için devletlerin alması gereken önlemlere ilişkindir (Jean-François Akandji-Kombe, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yükümlülükler*, İnsan Hakları El Kitapları No: 7, Avrupa Konseyi, 2007, s. 14).

¹⁶ 6 Şubat 2023 tarihli Deprem Sonrası Yürürlüğe Giren Önemli Mevzuat için bkn. *Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu*, s. 126 vd. Ülkemizin afet mevzuatı ve afetlerle ilişkili kurumlar için bkn. Halil Doğan, “*Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar*”, Özüçelik DN, editör. Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. sh. 83-88; *Türkiye’de Afet Mevzuatı ve Afetlerle İlişkili Kurumlar*, chrome-extension://efaidnbmninnkpcapcgcjclcfndmkaj/https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/afettibbi_0f8f8.pdf; Azimli Çilingir Gülcan, *Türkiye’de Afet Yönetimi ve İdarenin Sorumluluğu*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul 2019 (Söz konusu bu çalışma aynı başlıkla Adalet Yayınevinden Ankara 2023 tarihinde yayınlanmıştır).

büyük ölçüde zedelenmektedir. Kullanılan beton, demir gibi malzemelerin kalitesiz olması da bu riski artırmaktadır. Yapı denetim sisteminin yetersizliği, idari denetimlerin zayıflığı ve laboratuvar sonuçlarının hatalı ya da yanıltıcı olması, kontrol mekanizmalarının etkisizliğini göstermektedir. Ülkede gereğinden fazla mühendislik fakültesinin bulunması, müteahhitlik için herhangi bir yetkinlik aranmaması ve mesleki eğitimin yetersizliğiyle birlikte meslek etiğinin eksikliği, nitelikli insan kaynağı sorununun altını çizmektedir. Ayrıca, hile, aldatma ve benzeri davranışların yaygınlığı ile caydırıcı yasal hükümlerin yokluğu, bu sistemsel sorunların sürmesine ve yeni risklerin oluşmasına neden olmaktadır.

2. Yapı Yaparken Uyulması Gereken Mevzuat

İdarenin depreme ilişkin yükümlülükleri, deprem ve afet olasılıklarını gözeterek zemin etüdünün yapılarak imara uygun yerleşim alanlarının planlanması, yapıların mevzuat gereği deprem dayanıklılığının sağlanması, kaçak yapılaşmanın ve imar mevzuatına aykırılıkların tespit edilerek gerekli denetimlerin yapılması, uygun olmayan yapıların inşaatlarının durdurulup yıkılması ve cezai yaptırımların uygulanması gibi önlemleri içermektedir. Ayrıca, deprem sonrası acil müdahale planlarının hazırlanması, arama-kurtarma ve tedavi süreçlerinin hızlı bir şekilde başlatılması, temel ihtiyaçların sağlanması da bu yükümlülüklerin içindedir. Nitekim Danıştay bir kararında¹⁷, “Bilindiği gibi, ülkemiz, jeolojik ve topoğrafik yapısı nedeniyle büyük can ve mal kayıplarına yol açan deprem felaketleriyle sık sık karşılaşan ülkelerin başında gelmektedir. Afetlerin önlenmesi ve zararların azaltılması amacıyla alınması gereken tedbirleri araştırmak, bu konudaki temel hedef ve politikaları belirlemek, ülke içindeki bilimsel, teknik ve idari çalışmaları koordine etmek, ortak sonuçları tüzük, yönetmelik, talimat ve eğitim yoluyla uygulamaya aktarmak ve denetlemek, afet zararlarının azaltılması amacıyla ulusal ve uluslararası işbirliği, proje ve programları oluşturmak, elde edilen sonuçları uygulamaya aktarmak, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı veya ikamet için yasaklanmış afet bölgelerini tespit ve ilan etmek, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini ve projelendirme esaslarını tespit etmek, depremleri ve etkilerini incelemek, elde edilen sonuçlara göre deprem katalogları ve ülkenin deprem haritalarını hazırlamak ve geliştirmek ve depremlerden dolayı hasar görmüş yapıların takviye ve onarım yöntemleriyle ilgili çalışmalar yapmak Devletin görev, yetki ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Deprem olgusunun, doğal bir olay olarak ortaya çıkmasının yanında, idarece gerçekleştirilecek uygulamalarla doğabilecek zararların önlenmesi, hatta ortadan kaldırılması mümkündür. Başka bir anlatımla, depremin nerede, ne zaman ve hangi büyüklükte olacağı öngörülemezlikle birlik-

¹⁷ Dan. 10. D. E. 2005/9126, K. 2007/3069, T. 28.05.2007, Corpus İçtihat Prog.

te, depremin yaratacağı olumsuz sonuçların öngörülebilir olduğu ve oluşacak zararların en aza indirilmesi için önceden önlem alınabileceği açıktır.” biçiminde hüküm kurmuştur. Ülkemizde bu yükümlülükleri düzenleyen afet yönetimi ve yapı güvenliğiyle ilgili mevzuat oldukça geniş kapsamlıdır. Bunlar arasında 15.05.1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun, 03.05.1985 tarihli ve 3194 sayılı İmar Kanunu (imar affı dahil), 03.07.2005 tarihli ve 5393 sayılı Belediye Kanunu, 29.06.2001 tarihli ve 4708 sayılı Yapı Denetim Kanunu, 29.05.2009 tarihli ve 5902 sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 09.05.2012 tarihli ve 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu, 29.02.2000 tarihli ve 4539 sayılı Doğal Afet Bölgelerinde Afetten Kaynaklanan Hukuki Uyuşmazlıkların Çözümüne ve Bazı İşlemlerin Kolaylaştırılmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname ve 15.03.2023 tarihli ve 7441 sayılı Afet Yeniden İmar Fonunun Kurulması Hakkında Kanun yer almaktadır. Bu kanunlar, afetlere karşı alınacak tedbirler, yapı denetimi, sigorta uygulamaları ve yeniden imar süreçleri gibi geniş bir yelpazede düzenlemeler sunmaktadır. Üstelik bahse konu kanunların açıklanması için de pek çok alt düzenleme yapılmıştır¹⁸.

C. Deprem Riski Taşıyan Bölgelerdeki Yapıların Yıkılması veya Kullanılamaz Hale Gelmesi Dolayısıyla Zarar Görmesi Durumunda Sorumlu Tutulacaklar¹⁹

Deprem riski taşıyan bölgelerdeki yapıların yıkılması veya kullanılamaz hale gelmesi durumunda sorumlu tutulacak kişiler arasında; inşaatın statik projesini

¹⁸ Konuya ilişkin Yönetmelikler: **1.** Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği, **2.** Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, **3.** Belediyelerin İmar Yönetmelikleri, **4.** Belediyelerin Zabıta Yönetmelikleri, **5.** Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği, **6.** Binaların Yangından Korunması Hakkında Yönetmelik, **7.** Özellik Arz Eden Binaların Tasarım Gözetimi ve Kontrolü Hizmetlerine Dair Yönetmelik, **8.** Yapı Malzemeleri ve Zemin Laboratuvarları Uygulama Yönetmeliği, **9.** Kıyı Yapıları, Demiryolları Hava Meydanları Altyapı İnşaatları, Deprem Teknik Yönetmeliği olarak sıralanabilir. Diğer Kıyı ve Liman Yapıları, Demiryolları, Hava Meydanları İnşaatlarına İlişkin Deprem Teknik Esasları, **2.** Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği Kapsamında Yapılacak Tasarım Gözetimi ve Kontrolü Hizmetlerine Dair Tebliğ, **3.** Zemin ve Temel Etüdü Uygulama Esasları ve Rapor Formatına Dair Tebliğ, **4.** Yapı Sağlığı İzleme Sistemi Uygulama Yönergesi, **5.** Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği Kapsamında Yapılacak Binalarla İlgili Uygulama Esaslarına Dair Tebliğ, **6.** Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği Kapsamında Yapılacak Tasarım Gözetimi ve Kontrolü Hizmetlerine Dair Tebliğ.

¹⁹ Deprem sonucu zarar gören binalarda, idarenin sorumluluğu olduğu gibi, müteahhit, yapı denetimsi ve diğer özel kişilerin de özel hukuk sorumluluğu söz konusu olabilir. Zarar görenin hangi tarafa başvurmasının daha uygun olacağı, pratikte önemli bir meseledir çünkü idarenin sorumluluğu idari yargıda, özel kişilerin sorumluluğu ise adli yargıda dava konusu yapılmaktadır. Her iki yargı yoluna eş zamanlı başvurmak, zarar gören için daha etkin bir çözüm olabilir. Ancak özel kişilerin mal varlıklarını kaçırmış veya yurt dışına çıkmış olmaları, tazminatın tahsilini zorlaştırabilir; bu yüzden ihtiyati tedbir kararı alınması önemlidir. İdari yargıda, idarenin hizmet kusuru durumunda, idare zararın tamamından sorumlu tutulmalı, ancak idare ile özel kişiler arasında kusur oranı paylaşılmamalıdır. Sorumluluk müteselsil olmalı, zarar gören idareden tam tazminat talep edebilmelidir, ardından idare özel kişilere rücu edebilir. İdarenin sorumluluğu kamu hizmetinin eksik işlemlerinden, özel kişilerin sorumluluğu ise ayıplı mal veya sözleşme ihlallerinden

çizen mühendisler, projeyi onaylayan mühendisler, zemin etüdünü yapan kişiler, etüt raporunu hazırlayan kişiler, yapının ruhsatını veren idare personeli, imar değişikliği kararlarını alarak kat yüksekliklerini değiştiren belediye meclis üyeleri ve onaylayan belediye başkanı, malzeme problemi yaşanan beton ve demiri temin eden firma yetkilileri, beton numunesini alıp testini yapan laboratuvar ve demir sertifikasını veren kuruluş, betonarme inşaatında çalışan işçiler, müteahhit, şantiye şefi, saha mühendisleri, yapı denetim görevlileri, yapı denetim görevlilerini denetlemekle görevli bakanlık yetkilileri, ve sonradan yapı dayanımını etkileyen yapısal değişiklikleri yapan kişiler yer almaktadır²⁰.

D. Deprem Dolayısıyla İdarenin Sorumluluğu

İdari etkinlikler (*işlem ve eylemler*) nedeniyle kişilerin uğradıkları ister maddi isterse manevi nitelik taşısın zararların ilgili idare(ler)²¹ tarafından tazmini olarak tanımlanan idarenin sorumluluğu²² kurumu, idarenin, her türlü eylemi ve işlemi dolayısıyla meydana gelen zararlardan mali (*akçalı*) anlamda sorumluluğudur²³.

kaynaklanmaktadır. İdari ve adli yargıdaki kararların bağlayıcı etkisi bulunmadığı için, farklı yargı yolları zararın tam tazmin edilmesini zorlaştırabilir. Danıştay'ın müşterek sorumluluk anlayışı, zararın etkin şekilde tazminini engellemiştir. Bu nedenle, mevcut yargı süreçlerinin karmaşıklığı göz önünde bulundurularak, yeni bir özel kanun veya mevcut Afet Kanunu'nda değişiklik yapılması, mağdurların zararlarının daha hızlı ve doğrudan karşılanması açısından uygun olacaktır. (Ulusoy, Ali D., "Depremden Dolayı Devlet Kurumlarının Mali Sorumluluğu", <https://t24.com.tr/yazarlar/ali-d-ulusoy/depremden-dolayi-devlet-kurumlarının-mali-sorumlulugu,38818>).

²⁰ Mazılgüney, <https://denizli.imo.org.tr/Eklenti/8638,seminersunumpdf.pdf?0>.

²¹ "Kusur yönünden, davalı belediyenin hukuki sorumluluğunun yanında, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı'nın gerek (varsa) planlamaya, gerek deprem afetinden korunmaya dönük görevleri; yapının müteahhidi ile yapı ve yapıya ilişkin projeler nedeniyle fenni mesuliyet üstlenen kişilerin taşıdığı hukuki sorumluluklar, bu idare ve kişiler yönünden, üstlendikleri görevler ve yapılaşma sürecindeki katkıları yönünden İdare Mahkemesince bir inceleme ve irdeleme yapılmadan, hukuki sorumluluğun dolayısıyla hizmet kusurunun tümünün davalı belediyeye ait olduğu yolunda verilen temyize konu kararda hukuki isabet görülmemiştir" (Dan. 6. D., 15.01.2009, E. 2007/5698, K. 2009/299, Lexpera İçtihat Prog.).

²² Sorumluluk, genel olarak kişilerin davranışlarının uyulması gereken bir kurala aykırı davranışın hesabını verme; tazminatla yükümlü tutma, işlenmiş olan bir suçun gerektirdiği cezayı çekme olarak tanımlanmaktadır. Modern hukuk bağlamında hukuki sorumluluk ise, toplum içerisinde yaşayan tüm bireylerin, hukuk düzenine aykırı fiilleri nedeniyle bu davranışlarının sonuçlarına katlanmaları, hukuk düzeninin ihlali niteliği taşıyan davranışlarından ötürü hukuki bir yaptırıma maruz bırakılmaları anlamını taşımaktadır. Bkn. Ender Ethem Atay *Hukuk Başlangıcı*, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2024, s. 481-500; Ender Ethem Atay, *İdare Hukuku*, Turhan Kitabevi, 10. B., Ankara 2024, s. 824-910; Ender Ethem Atay, "İdarenin Sorumluluğu" in Prof. Dr. Fikret Eren'e Armağan, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, ss. 1061-1098; Ender Ethem Atay, *İdari Yargılama Hukuku*, Seçkin, 3. Baskı, Ankara 2024, sh. 340-392; Ender Ethem Atay, Hasan, *Odabaşı, Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumluluğu ve Tazminat Davaları*, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010, s. 29; Ramazan Çağlayan, *Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu*, Asil Yayıncılık, 1. Bası, Ankara, 2007, s. 6.

²³ İdare, üstlendiği işlev nedeniyle idari işlem ve eylemleriyle toplum yaşamının bütününde faaliyetlerini yürütmekle yükümlüdür. O nedenle idare, kamu gücünün her günkü görünüşü olarak nitelendirilmektedir (bkz. İbrahim Berberoğlu, "Genel Hatlarıyla Devletin Hukuki Sorumluluğuna İlişkin İlkeler", *Danıştay Dergisi*, (Yıl: 40, Sayı: 124, 2010), s. 11).

Yargı kararları ve öğretide idarenin sorumluluğuna ilişkin açıklamaların özetine aşağıdaki gibi yapılabilir: Kamu hizmetinin yürütülmesi sürecinde “*bireylerin uğradığı özel ve olağandışı zararların tazmini gerektiği ilkesi*” idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu başta Anayasa’nın 40/2., 125. ve 129/5. maddeleri ile 657 sayılı DMK’nun 13. maddesindeki hükümlerden kaynaklanmaktadır²⁴. Bu anayasal ve yasal düzenlemelere göre, idareler kendi işlem ve eylemlerinden doğan zararları ödemekle yükümlüdür²⁵. Kamu idareleri yasalarla kendilerine verilen kamu hizmetini gereği gibi yerine getirmek, işleyişini sürekli denetlemek ve gerektiğinde karar ve/veya önlem almak zorundadır. İdarenin kamu hizmetinin geç işlemesi, kötü işlemesi²⁶ veya hiç işlememesi gibi davranışları hizmet kusurunu oluşturur ve idarenin bu tür hizmet

²⁴ Devletin ve devletin otoritesini temsil eden yöneticilerin sorumsuzluğu ilkesinden 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra hukuk devleti ve sosyal devlet ilkelerinin kabulü ile vazgeçilerek idarenin sorumluluğu ilkesi benimsenmiştir. Ülkemizde idarenin sorumluluğu ilkesi anayasal bir ilke olarak ilk kez 1961 Anayasası’nın 114. maddesinde “*İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.*” şeklinde ifade edilmiştir (bkz, Şenel. Sarsıkoğlu, “*İdarenin Mali Sorumluluğu Açısından Zarar Kavramı*”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (65 (4) 2016), s. 2390.). Devlet ve diğer kamu tüzel kişilerinin eylem ve işlemlerinden ötürü oluşan zararların tazmini hukuk devleti ilkesinin bir yansımasıdır. Ancak kamu gücünün bu tazmin sorumluluğunun kaynağı konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. İdarenin sorumsuzluğu ilkesinden sorumluluğu ilkesine Fransa’da yargısal içtihatlarla geçiş yapılırken Amerika Birleşik devletleri, İngiltere, İsviçre ve Almanya gibi ülkelerde yasama organı etkin olmuştur (Murat Şaşı, *Mülkiyet Hakkı İhlallerinde İdarenin Hukuki Sorumluluğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Kararları Işığında*, Yetkin Yayınları, 1. Bası, Ankara, 2019, s. 119, 121).

²⁵ İdari sorumluluk, “hukukla devletin sınırlanması” aracıdır ve *Blanco Kararı*’ndan bu yana “kendi kurallarına sahip” olsa da, yine de cezai sorumluluğun aksine bir medeni sorumluluktur. Bu nedenle, analiz, medeni sorumluluğun işlevlerinden hareketle yapılabilir. İşlev, “bir şeyin ne işe yaradığı” sorusunu belirlemeye yardımcı olur. Sorumluluk hukukunda, bu, yasama organının, sorumlu taraflara bir tazminat yükümlülüğü getirdiğinde, hangi “amaçları” ve “görüşleri” takip ettiğine ilişkin soruya işaret eder. Hem idare hukuku hem de medeni hukukta, sorumluluğun üç ana işlevi üzerine bugün genel bir fikir birliği oluşmuştur: zararın tazmini, failin cezalandırılması ve caydırıcı önlemler yoluyla önleme. Bu işlevler, farklı yazarlar ve dönemler tarafından çeşitli sınıflamalara tabi tutulmuştur. Özel hukukta, bir “tazminat işlevi” ile mağdurlara yönelik zararın telafi edilmesi sağlanırken, bir de “normatif” veya “proflaktik” işlev ayrımı yapılmıştır; bu işlev, fail açısından “önleme ve cezalandırma” hedeflerine odaklanır. Bu sınıflama, idari hukukta da yankı bulmuştur ve burada, idari sorumluluğun iki büyük işlevine odaklanılarak yapılacak bir ayırmada, “tazminat işlevi” (çoğunlukla idari hukukta yalnızca tazminat olarak kalır) ve “normatif işlev” (bu işlev, önleyici ve cezalandırıcı işlevleri kapsar) ayrımı yapılmaktadır (Hasquenoph, I. (2020). L’évolution des fonctions de la responsabilité administrative en matière environnementale. *Revue du droit public*, Juillet (4), 943-964. <https://droit.cairn.info/revue-revue-du-droit-public-2020-4-page-943?lang=fr>).

²⁶ “...bina inşaatının bitmesinden sonra, davacının bir daire satın alarak yerleştikleri binanın, davalı idarenin, inşaat aşamasında yerine getirmesi gereken, denetim ve yaptırım uygulama görevini de içeren hizmetini kusurlu olarak işletmesi sonucu ağır hasara uğradığı anlaşılmıştır. Bu durumda, davalı idare, deprem sonucu ağır hasar gören yapının inşası aşamasında yürütmesi gereken faaliyetlerini gereği gibi yerine getirmemesi suretiyle ortaya çıkan hizmet kusuru nedeniyle oluşan zararı tazminle sorumlu bulunduğundan...” (Dan. İDDK, 08.12.2012, E. 2008/106, K. 2012/1433, akt. Süheyla Suzan Gökalp/Melike Çolakoğlu, “Afet Yönetimi; Devletin Pozitif Yükümlülüğü ve İdarenin Sorumluluğu”, *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (C. 29, S. 1, 2025), s. 151).

kusuru sayılan davranışlarından doğan zararları tazmin sorumluluğu bulunur. Bir başka söyleyişle idare yürütmekle yükümlü olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel (*objektif*) nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk söz konusu ise, bu durum idarenin hizmet kusurunu oluşturur ve bu sorumluluk sebebi hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi halleri ile tanımlanır²⁷. Bu hallerin birinin gerçekleşmesiyle idarenin tazmin yükümlülüğü doğar²⁸. Salt kusur hali hariç idare personelinin, kusuru da idarenin hizmet kusuru kapsamındadır. İdare hukukunda kusura dayalı yani hizmet kusuruna dayalı sorumluluğu esastır. Bir zarar söz konusu olduğunda öncelikle idarenin hizmet kusurunun varlığı araştırılır ve bu kusur yoksa ancak o zaman kusursuz (*objektif*) sorumluluk ilkesine dayanılabilir. Aynı anda hem kusur hem de kusursuz sorumluluğa dayanılarak idarenin sorumlu tutulması mümkün değildir.

İdarenin sorumluluğu anlamında kusur kavramı, özel hukuktaki kişilerde aranan sübjektif nitelikte bir kusur²⁹ olmayıp; tam aksine kişilerin (*idarenin ajanlarının/personelinin*) tamamen dışında kalan, idari etkinliklerin kuruluş ve işleyişi ile ilgili anonim, objektif nitelikte bir kusurdur. İdare, kamu hizmetlerini idare edilenlere mevzuatın usul ve esaslarına uymak suretiyle ihtiyaçlarını gidermeye yönelik etkin, verimli, sürekli, istikrarlı ve hukuka uygun bir şekilde sunmakla yükümlüdür. İdare, kamu hizmetlerinin gereği gibi yerine getirilmemesi halinde,

²⁷ “İdare, kural olarak yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup; idari eylem ve/veya işlemlerden doğan zararlar idare hukuku kuralları çerçevesinde, hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir. İdarenin yürütmekle görevli olduğu bir hizmetin kuruluşunda, düzenlenişinde veya işleyişindeki nesnel nitelikli bozukluk, aksaklık veya boşluk olarak tanımlanabilen hizmet kusuru; hizmetin kötü işlemesi, geç işlemesi veya hiç işlememesi hallerinde gerçekleşmekte ve idarenin tazmin yükümlülüğünün doğmasına yol açmaktadır.” (Dan. 10. D., 09.03.2023, 2019/7956 E., 2023/1107 K., Lebib Yalkın İçtihat Prog.).

²⁸ “İdarenin hukuki sorumluluğu, kişilere lütuf ve atıfet duygularıyla belli miktarda para ödenmesini öngören bir prensip olmayıp; demokratik toplum düzeninde biçimlenen idare-birey ilişkisinin doğurduğu hukuki bir sonuçtur. İdari yargı da, bu anlayış doğrultusunda, idare hukukunun ilke ve kurallarını uygulamak suretiyle, idarenin hukuki sorumluluk alanını ve sebeplerini içtihadıyla saptamak zorundadır. Genel anlamı ile tam yargı davaları, idarenin faaliyetlerinden ötürü, hakları zarara uğrayanlar tarafından idare aleyhine açılan tazminat davalarıdır. Bu tür davalarda mahkeme, hem olayın maddi yönünü, yani zararı doğuran işlem veya eylemleri, hem de bundan çıkabilecek hukuki sonuçları tespit edecektir. İdare kural olarak, yürüttüğü kamu hizmetiyle nedensellik bağı kurulabilen zararları tazminle yükümlü olup; idari eylem ve/veya işlemlerden doğan zararlar, idare hukuku kuralları çerçevesinde, hizmet kusuru veya kusursuz sorumluluk ilkeleri gereği tazmin edilmektedir. Tam yargı davalarında, öncelikle zarara yol açtığı öne sürülen idari işlem veya eylemin hukuka uygunluğunun denetlenmesi esas alındığından, olayın oluşumu ve zararın niteliği irdelenip, idarenin hizmet kusuru olup olmadığının araştırılması, hizmet kusuru yoksa kusursuz sorumluluk ilkelerinin uygulanıp uygulanmayacağının incelenmesi, tazminata hükmedilirken de her halde sorumluluk sebebinin açıkça belirtilmesi gerekmektedir.” (Dan. 15. D., E. 2013/4490, K. 2016/3979, T. 30.05.2016, Corpus İçtihat Prog.).

²⁹ İnsanın iradesine bağlı olarak zihin ve ruh halinin dışı vurulmasıyla ortaya çıkan bir davranış modeli olan kusur kasıt ve ihmali halinde söz konusudur. Bkn. Hapib Oğuz, “Sorumluluk Hukukunda Kusur”, TAAD, (Yıl: 7, Sayı: 28, Ekim 2016), ss. 273-286.

idare edilenlere karşı sorumlu olur ve idare edilenlerin bu sebepten kaynaklanan maruz kaldıkları zararları tazmin etme yükümlülüğü bulunmaktadır³⁰.

İdarenin etkinliği ve örgütlenmesi, başından itibaren iyi bir şekilde planlanıp, kararlaştırılarak uygulamaya konulmazsa yani etkinlikler gereği gibi ifa edilmez veya hiç yürütülmez ise, idarenin objektif (*nesnel*) nitelikte, genel standartlara göre hatalı, eksik ve yetersiz davranması sebebine binaen kusurluluğu kabul edilir.

Özetle ifade etmek gerekirse, idare hukukuna özgü, özel bir kavram niteliğindeki hizmet kusurundan dolayı idarenin sorumluluğunda; hizmetin kuruluşu ya da işleyişinde ortaya çıkan nesnel bozukluk, idarenin personeli ve hizmetin işleyişi üzerindeki denetim ve gözetim görevini yerine getirmemesi, kamu hizmetinin planlamasında, kurulmasında veya yürütümündeki nesnel nitelikteki eksik bir durum ve buna bağlı hasarın, zararın varlığı aranır. Hizmet kusuru bağımsız nitelikte ve asli bir sorumluluktur ve idari bir etkinlikten zarar gören kişinin tazmin için başvuracağı ilk sorumluluk halidir.

İdarenin sorumluluğunun belirlenmesi açısından kamu kurumlarının doğal afetle ilgili olarak hangi yetkiye sahip oldukları, sorumluluklarının niteliği ve derecesi ilgili bütün yargı içtihatlarında vurgulanmakta olup söz konusu kararlarda; depremde bir yapının hasara uğramasının pek çok etkene bağlı olduğu belirtilmiş- tir³¹. Söz konusu etkenler arasında; yapının bulunduğu zeminin jeolojik durumu,

³⁰ “İdare, yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetlerini yerine getirirken, gerekli teşkilatı kurmak, bu teşkilatın aynı, şahsi ve mali imkân ve araçlarını hizmete hazır tutmak, hizmetin ifası sırasında hizmetin zamanında ve gereği gibi işlemesine devamlı olarak nezaret etmek ve hizmetin işleyişini kontrol etmekle sorumludur. Gerek hizmetin aynı, şahsi ve mali imkân ve araçlarının temin ve ifasındaki kusur, gerekse temin edilen bu araçlarla ifa olunan hizmetin geçilmesi, gereği gibi veya hiç işlememesi; idareye, zarar gören kimselerin bu sebeplerle doğan zararlarını tazmin sorumluluğunu yükler.” (Dan. İDDK, 03.11.2014, E. 2012/1657, K. 2014/3421, Lexpera İçtihat Prog.). Benzer mahiyetteki bir kararında Danıştay hizmet kusurunu; “idarenin yapmakla yükümlü olduğu bir kamu hizmetinin kuruluşunda, teşkilatın yapısında, personelde ya da işleyişinde gereken emir, direktif ve talimatların verilmemesi gözetim ve denetiminin yapılmaması, hizmete yönelik araçların yetersiz, elverişsiz, kötü olması, gereken tedbirlerin alınmaması, geç hareket edilmesi veya hiç faaliyette bulunulmaması sonucu oluşan bir takım aksaklık, aykırılık, bozukluk, özensizlik, eksiklik, sakatlık halleri” (Dan. 10. D., 21.03.2016, E. 2013/5175, K. 2016/1543 Legalbank İçtihat Prog.) şeklinde tanımlamıştır. Diğer bir kararında ise; “Kamu hizmeti eksik veya kötü yürütülmekteyse veya bu faaliyet beklenen hizmet gerekleriyle bağdaştırmayacak nitelikteyse idarenin hizmeti kusurlu yürüttüğünün kabulü zorunludur. Kişilerin can ve mal güvenliğini korumakla görevli olan İdare, üstlendiği kamu hizmetini gereği gibi yerine getirmek, hizmetin işleyişi ve yerine getirilişi sırasında gerekli teşkilatı kurmak, her türlü araç ve olanağı hizmete hazır bulundurmak ve yine doğması olası bazı olayların önlenmesi ve anında bertaraf edilmesi için gerekli önlemleri almak zorundadır” (Dan. 10. D., 10.04.1996, E. 1995/53, K. 1996/1913, Lexpera İçtihat Prog.) demıştır.

³¹ Konuya ilişkin Fransız doktrininin de benzer bir yaklaşıma sahip olduğu söylenebilecektir. Nitekim Fransa’da da her olayın özgün koşullarına göre değişik yaklaşımlar benimseneceği ifade edilmiş ve olayın niteliği, mağdurların davranışları, riskin öngörülebilirliği gibi faktörlerin bu değerlendirme de önem taşıyacağı ifade edilmiştir. Buna göre genel ilke, idarenin önleyici tedbirleri eksik veya yetersiz kaldıysa ve bu ihmal bir basit kusur (*faute simple*) teşkil ediyorsa, bu durumun sorum-

yapının inşa esnasındaki denetimi, yapının fiziksel ve mimari tasarımı, meydana gelen depremin odak derinliği ve ne kadar sürdüğü, şiddeti tespit edilmektedir. Yapının ve insanların depremden korunması ile toplumun bilinçlenmesi ve kamu kurumlarının üzerlerine düşen görevleri yerine getirmeleri arasındaki ilişki çok net biçimde ifade edilmiştir.

Danıştay, depremde kısmen hasar gören bir bina ile ilgili olarak mühürleme işlemi yapılmadan kullanmaya göz yumulması ve daha sonra yıkımından bir zararın meydana gelmesi olayında idarenin sorumluluğunun kabulü yönünde karar verilmiştir. Davaya konu olan bina Marmara bölgesinde meydana gelen depremde zarar görmüş, ancak zarar gören binanın, depremden sonra mühürlenerek nüfus ve eşyadan tahliye edilmesi gerekirken iskana devam edilmiş ve 2007 yılında bina kendiliğinden çökmüş, evsiz kalan ve zarara uğrayan mesken sahipleri dava açmışlardır. Yerel mahkeme, zararın gerçekleştiği yerin davalı idarenin sorumluluk alanında kaldığına, gerekli gözetim ve denetim görevini yerine getirmeyen idarenin hizmet kusurundan kaynaklanan zarardan sorumlu olduğuna ve davacılar davalı idarece belli bir miktarda tazminat ödenmesine hükmetmiştir. Bu kararın davacıların ve davalı idarenin aleyhine olan kısımları karşılıklı olarak temyiz edilmiş, Danıştay, davalı belediye başkanlığının ruhsatlı yapının çökmesinde hukuken sorumlu olduğu kanaatine vararak yerel mahkemenin kararını onamış, kararında da belirtildiği üzere, kısmen de olsa hasar gören bir bina ile ilgili olarak belediyenin mühürleme işlemi yaparak o binanın kullanımına engel olması ve binayı boşaltması gerekirken, iskana devam etmesi ve binanın bir anda yıkılması idarenin hizmet kusurundan dolayı sorumluluğunun işletilmesini gerektirmektedir. Çünkü, idare her ne kadar depremde yıkılmasa da zarar görmüş ve konut olarak kullanılmaya devam edilen hasarlı binaları bir an önce tahliye etmek ve gerekirse yıktırmakla görevlidir. İdare, aksi halde, örnek karardaki gibi, meydana gelen zararları tazmin etmekle yükümlüdür³².

Danıştay'ın bu hususta verdiği kararlarda; yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı

luluğa yol açabileceği şeklindedir. İstisnai olarak bazı durumlarda daha ağır kusurlar aranabilir. Her halükarda, nedensellik bağı ve gerçek ve belirli zarar ispatlanmalıdır. Bu noktada en temel ayırım şu şekilde ifade edilebilir: a) Risklerin önlenmesi konusundaki görevler çoğunlukla kolluk faaliyeti kapsamına girer (idari güvenlik, kamu düzeni sağlama vs.). b) Bu görevler bazen özel uzman hizmetleri (örneğin sismoloji enstitüleri) tarafından desteklenir. c) Ayrıca imar planlaması gibi dolaylı faaliyetler de risklerin önlenmesine katkı sağlayabilir. Büyük doğal veya teknolojik bir riskin gerçekleşmesi nedeniyle oluşan zararlar, eğer kolluk makamlarının ihmalden kaynaklanıyorsa, idare basit kusur esasına göre sorumlu tutulabilir (Franck Moderne, "Responsabilité de l'État et des communes en cas de réalisation de risques naturels et technologiques majeurs. In: Droit et Ville, tome 21, 1986. XXe anniversaire de l'I.E.J.U.C. - Colloque sur les risques naturels et technologiques majeurs: aspects juridiques. 14-15 octobre 1985, Toulouse - Deuxième partie, 166-168.

³² Azimli Çilingir, s. 187.

kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi hususu özellikle aranmaktadır. Yüksek Mahkeme ayrıca, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilân edilip edilmediğini, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarının ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediğini, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığını irdelemekte ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığını araştırmaktadır³³.

Öğreti gibi Anayasa Mahkemesi de depremlerin neden olduğu olumsuz etkilerinin asgari düzeye indirilmesi anlamında idare(ler)nin yükümlülüklerin söz konusu olduğunu belirtmektedir. Nitekim yaşam (*hayat*) (*Anayasa, mad.17*) ve mülkiyet hakları (*Anayasa, mad.35*) gibi temel hak ve özgürlüklerle olan bağlantısı dolayısıyla devletin bu temel hak ve özgürlükleri koruma ve güvence altına alma yükümlülüğü ülkemizin taraf olduğu uluslararası andlaşmalar anlamında uluslararası düzeyde, anayasal ve yasal düzenlemeler dolayısıyla da ulusal düzeyde söz konusudur. 2011 yılında yaşanan Van depremi sonrasında yapılan bireysel başvuruda Yüksek Mahkeme yaşam hakkı bakımından pozitif bir yükümlülüğü bulunan devletin, bireyin maddi ve manevi varlığını her türlü tehlikeden, tehditten ve şiddetten koruması gerekliliğinin altını çizmiş ve bu yükümlülüğün, kamusal nitelik taşıyan veya taşımasının, yaşam hakkının tehlikeye sokulabileceği her türlü etkinlik anlamında geçerli olduğu belirtilmiştir. Devlet, sorumluluğu-

³³ Dan. 11. D., 29.06.2007, E. 2005/1353, K. 2007/6248, Sinerji İçtihat Prog. Kararda, “Bir idari işlem veya bir idari sözleşmenin uygulanması durumunda olmayan, idarenin her türlü faaliyetlerinden veya hareketsiz kalmasından, araçlarının kullanımından, taşınır ve taşınmaz mallarının veya tesislerinin yönetiminden dolayı oluşan zararları idari eylem sonucu oluşan zarar ve buna yol açan eylemi de sonuç olarak idari eylem kavramı içerisinde düşünmek gerekmektedir. Deprem nedeniyle oluştuğu ileri sürülen zararların tazmini istemiyle açılan bu davada, yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce yapıldığı ve verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilan edilip edilmediği, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarını, ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığı hususları ayrı ayrı irdelenmeli ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı belirlenmeli ve bunun sonucuna göre; idarenin belli bir hareket tarzı izleyip izlemediği veya hareketsiz kalıp kalmadığı ortaya konulmalıdır. Olaya bu açıdan bakınca yukarıda yapılan belirleme sonucu olayda idarelerin hareketsizliği söz konusu olmakla öğretide de kabul edildiği gibi idarenin bu hareketsizliğinin “olumsuz eylem” olarak kabulü gerekmektedir. ... Deprem kuşağında yer alan bölgede, deprem gerçeğinin bir veri alınması suretiyle yerleşmelerle ilgili alanların belirlenmesi, bu alanlardaki yapılaşmaya ilişkin kararların alınması, uygulanması ve denetlenmesiyle ilgili idari faaliyetlerin bütünündeki olumsuzluklardan oluşan idarenin “olumsuz eyleminin” bulunması durumunda, depremin mücbir sebep olarak değerlendirilerek zararlar illiyet bağını kestiğini kabule olanak bulunmamaktadır.” denilmiştir.

nu gerektirebilecek durumlarda can kaybının gerçekleştiğinde, sahip olduğu tüm imkânları kullanmalıdır. Yine, yaşama hakkını korumak amacıyla tesis edilen yasal ve idari kurallar ve önlemlerin gereği gibi uygulanması ve bu hakka yönelik ihlallerin durdurulup cezalandırılmasını sağlayacak etkili idari ve yargısal uygulamaları gerçekleştirmesi şarttır. Bu yükümlülük Anayasa'nın 17. maddesinde düzenlenen yaşama hakkının bir sonucudur³⁴.

Netice itibarıyla deprem dolayısıyla idarenin sorumluluğu planlama, kolluk ve kamu hizmeti etkinliklerine ilişkindir. Özellikle deprem gerçekleşmeden önce imar planları ile planlama etkinlikleri ve yapıların depreme dayanıklı inşaatını sağlama görevi çerçevesinde kolluk etkinlikleri söz konusu iken; deprem gerçekleştikten sonra sağlanacak arama kurtarma, enkaz kaldırma, depremzedelerin

³⁴ AYM, Serpil Kerimoğlu ve diğerleri, B. No: 2012/752, 17.09.2013, §51,52, <https://kararlarbilgiban-kasi.anayasa.gov.tr/BB/2012/752>. Yüksek Mahkeme devletin sağlıklı ve dengeli çevrenin oluşturulması bakımından pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu, yapı kayıt belgesi verilen yapıların can ve mal güvenliğini temin eden belirli bir standartta yapılıp yapılmadığına yönelik denetim yükümlülüğü getiren herhangi bir yasal düzenlemenin bulunmadığı, buna karşılık itiraz konusu kuralla yapının depreme dayanıklılığı konusunda sorumluluğun yapı malikine bırakıldığı, bu durumun devletin pozitif yükümlülükleriyle bağdaşmadığı belirtilerek kuralın Anayasa'ya aykırı olduğu ileri sürüldüğü başvuru üzerine; yapı kayıt belgesi, yapı sahibinin beyanı üzerine idare tarafından herhangi bir denetim yapılmadan düzenlendiğinden yapı kayıt belgesiyle kayıt altına alınan yapıların mevcut imar mevzuatına uygunluğuna ilişkin bir tespit yapılmamaktadır. Diğer bir ifadeyle imar mevzuatına aykırı yapılara da yapı kayıt belgesinin verilmesi mümkündür. İdare yapı kayıt belgesi verdiği anda yapının depreme dayanıklılığı yönünden denetim yapamasa bile yaşam hakkının korunması ödevinin devlete yüklediği pozitif yükümlülüğün bir gereği olan denetim sorumluluğu bütünüyle ortadan kalkmayacaktır. İdarenin bu yükümlülüğü, yapı kayıt belgesinin düzenlenmesinden sonraki dönemde de devam etmektedir. Anılan yükümlülüğün ihlali sebebiyle cana ve vücut bütünlüğüne yönelik meydana gelebilecek zararların karşılanması Anayasa'nın 17. maddesiyle bağlantılı olarak Anayasa'nın 40. maddesinin bir gereğidir. Kuralda ise imar mevzuatına aykırı yapılan yapının depreme dayanıklılığı hususunun malikin sorumluluğunda olduğu ifade edilerek yapı denetim görevinin ifa edilmemesinden doğan zararlarından devletin sorumlu olmayacağı hüküm altına alınmıştır. Kural uyarınca, yapı kayıt belgesi olan yapılarda bulunanların yaşamının veya vücut bütünlüğünün olası bir depremden zarar görmesi durumunda bu zararlardan idare sorumlu tutulamayacaktır. Bu bağlamda söz konusu zararların tazmini talebiyle ilgililer tarafından idare aleyhine açılacak tam yargı davasında zararların giderilmesine yönelik lehe karar alma ihtimali de ortadan kalkacaktır. Yapı kayıt belgesi verilen yapıların insan yaşamı yönünden tehlike arz edip etmediğinin ve depreme dayanıklılığının denetlenmesi yükümlülüğünün idarece ifa edilmemesinden doğan sorumluluklardan idarenin kurtarılması, idarenin anayasal yükümlülüklerinin kanunla ortadan kaldırılması anlamına gelmektedir. Oysa idarenin anayasal yükümlülüklerinin ve bu yükümlülüklerle bağlantılı mali sorumluluklarının kanunlarla ortadan kaldırılması mümkün değildir. Sonuç olarak kuralla imar mevzuatına aykırı yapının depreme dayanıklılığının malikin sorumluluğunda olduğu belirtilerek idarenin gözetim ve denetim yükümlülüğünün devam ettiği bir konuda idare aleyhine tazminata hükmedilmesinin önlenmesinin Anayasa'nın 40. maddesiyle güvence altına alınan etkili başvuru hakkının gerekleriyle uyumlu olmadığı değerlendirilmiştir. Bu yönüyle kural, Anayasa'nın 17. maddesinde güvence altına alınan yaşam hakkı ile bağlantılı olarak 40. maddede düzenlenen etkili başvuru hakkıyla bağdaşmamaktadır. Anayasa Mahkemesi açıklanan gerekçelerle kuralın Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar vermiştir (<https://www.anayasa.gov.tr/tr/haberler/norm-denetimi-basin-duyurulari/yapi-kayit-belgesiyle-kayit-altina-alinan-yapinin-depreme-dayanakligi-hususunun-malikin-sorumlulugunda-olmasini-ongoren-kuralin-anayasa-ya-aykiri-oldugu/>).

barınmaları, tedavileri, iagesi gibi konularda ise kamu hizmeti etkinlikleri yerine getirilmektedir³⁵.

Deprem kaynaklı tam yargı davalarında, idarenin sorumluluğunun belirlenmesine yönelik yargısal yaklaşım zamanla önemli bir dönüşüm geçirmiştir. Mahkemeler, bu tür davalarda yalnızca idarenin genel yükümlülüklerini değil, aynı zamanda somut olayın teknik ve hukuki özelliklerini de dikkate alarak kusur oranlarını ayrıntılı biçimde incelemektedir. Bilirkişi raporları temelinde yapılan değerlendirmelerde, yapı denetim firmaları, müteahhitler ve ilgili özel kişi veya kuruluşlarla birlikte belediyeler, Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ile AFAD gibi kamu kurumlarının kusur oranları tek tek belirlenmekte ve her bir aktör, tespit edilen sorumluluğu oranında tazminatla yükümlü tutulmaktadır. Bu süreçte, idari kurumların özellikle yapı denetimi, ruhsatlandırma, imar planlaması ve afet sonrası müdahale konularındaki ihmalleri, hizmet kusuru kapsamında değerlendirilmekte ve davalı sıfatıyla yargılamaya dâhil edilmektedir. Danıştay'ın zaman içinde geliştirdiği içtihatlar, deprem kaynaklı zararların tazmini konusunda önemli bir paradigma değişikliğine işaret etmektedir. Gölcük Depremi sonrasında benimsenen müteselsil sorumluluk ilkesi, Van/Erciş Depremi sonrasında terk edilerek yerini müşterek sorumluluk esasına bırakmıştır. Bu yeni yaklaşım çerçevesinde, her idare yalnızca kendi kusur oranı kadar sorumlu tutulmakta ve toplam zarar, tarafların kusur oranları doğrultusunda paylaştırılmaktadır. Uygulamada, belediyelerin sorumluluğu çoğu zaman %20 ila %30 aralığında belirlenirken, bakanlıklar ve AFAD gibi kurumlar daha düşük oranlarda kusurlu sayılmaktadır. Örneğin Van Depremi'ne ilişkin bir davada, Büyükşehir Belediyesi %28, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı %2.5, AFAD ise %2.5 oranında kusurlu bulunmuştur. Ayrıca mahkemeler, aynı zarar nedeniyle birden fazla ödeme yapılmasını önlemek amacıyla, sigorta tazminatları ve özel hukuk yollarından elde edilen ödemeleri idari davalarda mahsup etmekte, böylece çifte tazminat riskini bertaraf etmektedir. Bu yaklaşım, hem adaletin sağlanmasına hem de kamu kaynaklarının etkin kullanımına hizmet etmektedir³⁶.

E. Deprem Dolayısıyla Sorumluluk ve Eksikliklere Yasama Organının Bakış Açısı: TBMM 1999 Depremi Komisyon Raporu

Felaketler, insanın doğa üzerindeki müdahalesinin arttığı bir dünyada, yalnızca doğal olaylar olarak değil, aynı zamanda insan sorumluluğunun önemli bir parçası olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel hukuk sistemleri, felaketlere dair sorum-

³⁵ Şerife Yıldız Akgül, "Depremden Kaynaklanan Manevi Zararlardan İdarenin Sorumluluğu", TBB Dergisi (Y. 2023, S. 167), s. 138.

³⁶ "Deprem Nedeniyle Oluşan Zararların İdari Yargıda Tazmini", <https://or.av.tr/deprem-nedeniyle-olusan-zararlarin-idari-yargida-tazmini/>.

luluğu genellikle yalnızca doğanın etkileriyle sınırlandırmakta, fakat bu yaklaşım modern toplumda yetersiz kalmaktadır. İnsan doğa üzerinde giderek daha fazla kontrol sağladıkça, felaketlerin hukuki sonuçları da insan sorumluluğu ile ilişkilendirilmekte, bu da mühendislik, inşaat ve çevre yönetimi gibi alanlarda sorumlulukların arttığını göstermektedir. Felaketlerin hukuki süreçleri, sorumluluk ve suçluluk arasındaki net ayrımların bulunmaması nedeniyle oldukça karmaşıktır. Bu süreçlerde, felaketin sonuçlarına dair tazminat talepleri genellikle sorumluluğun kimin üzerinde olduğu sorusunu gündeme getirmekte ve bu sorumluluğun yerine getirilmesi çoğu zaman finansal zorluklar yaratmaktadır. Bu sebeple Devletin, felaketler karşısındaki rolü giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Modern hukuk, bu tür felaketlerde toplumsal dayanışma anlayışını öne çıkararak, yalnızca bireysel sorumlulukları değil, aynı zamanda kolektif sorumlulukları da gündeme getirmektedir. Devletin bu süreçteki sorumluluğu, mağdurlara tazminat sağlama ve felaketlerin etkilerini azaltma açısından büyük bir önem taşır. Ayrıca, felaketlerin psikolojik ve toplumsal etkileri de göz ardı edilmemelidir. Felaketlerin ardından yaşanan travmalar, toplumsal yapılar üzerinde kalıcı izler bırakabilir ve bu durum hukuki süreçleri etkileyebilir. Bu bağlamda, felaketlerin sorumluluğunun yalnızca hukuki değil, aynı zamanda toplumsal ve psikolojik bir olgu olduğu söylenebilir. Felaketlerin daha etkili bir şekilde yönetilebilmesi için, hukuk sistemlerinin yeniden yapılandırılması ve devletin sorumluluğunun daha etkin bir şekilde tanınması gerekmektedir³⁷. Bu gelişmelerin arasında kanun koyucunun pozisyonu ve algısı daha büyük önem taşımaya başlamıştır. Zira bu algı mevzuatı ve mevzuat ise toplumu şekillendirecek etkiye sahiptir. Bu noktada deprem riskinin araştırılarak, deprem yönetiminde alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla Temmuz 2010'da kurulan Meclis Araştırması Komisyonu raporunda,

“ • Toplum hayatını etkileyecek nitelikteki afetlerin meydana geldiği durumlarda, yetkinin/gücün kamu yöneticilerine ait olmasına rağmen, bu yöneticiler, söz konusu durumları yeterince kavrayarak, doğru kararlar verememişlerdir.

• ... uygulamada gecikmeler yaşanmıştır, zira büyük deprem riski taşıyan bölgeler olarak sınıflandırılan bu illerdeki yetkililerin, bu tür bir afet karşısında alınacak tedbirleri ya da depremin yaşanması durumunda her birinin görev ve yetkilerini belirleyen herhangi bir planları bulunmaktaydı veya da böyle bir senaryoyu öngörmemişlerdir. Oysa söz konusu yetkililerin, bölgenin kritik durumunu ve daha kötü olasılıkları göz önünde bulundurarak hazırlanmaları ve etkili şekilde müdahale ede-

³⁷ Marc Alain Descamps, *Catastrophe et responsabilité. Revue française de sociologie*, (1972), 13(3), 376-384.

bilmeleri [gerekirdi] (...). Kuşkusuz, kriz hücrelerinde yer alan kamu yöneticileri, çalışmalarını iyi niyet ve fedakârlıkla sürdürmüşlerdir. Bununla birlikte, bu yöneticilerin doğal afet için hazırlıklı olmadıkları, acil müdahale planı ve programlarının bulunmadığı ve bu tür bir plan ve programları olsa bile, afet korkusuyla meydana gelen şok nedeniyle bunları uygulayamadıkları tespit edilmiştir.

- Kurtarma operasyonları sırasında etkili ve yeterli şekilde hareket etmeyen bir diğer organ, Sivil Savunma Genel Müdürlüğü'dür (...) Çok sınırlı sayıda (...), yaklaşık 110 kişiden oluşan sivil kurtarma ekipleri, 17 Ağustos tarihinde yıkılan 13.600 bina arasında kelimenin tam anlamıyla kaybolmuşlardır. Böylelikle, yıkıntıların arasından çıkarılabilecek olan çok sayıda insan çıkarılamamış ve hayatını kaybetmiştir. Şayet, kurtarma operasyonları sırasında, sivil kurtarma ekipleri, eğitim almamış olan tecrübesiz gönüllüleri yönlendirmek ve takip etmek amacıyla orada bulunsalardı, hemşerilerimizin [büyük bir kısmının] bugün hala hayatta olacağı kesindi.

- İllerde ve bölgelerde imar planını düzenleyenler belediyelerdir. Ademi merkezîyetçilik adına belediyelere devredilen bu önemli yetkiler (...) siyasi amaçlar doğrultusunda kullanılmıştır (...) Yerel yöneticiler ve belediyeler, kendilerine verilen yasal yetkileri kötüye kullanmışlar ve şehirlerini beton yığına dönmüştür[müşlerdir]³⁸." ifadelerine yer verilmiştir.

Esasen doğal afetler, genellikle insanın kontrolü dışında gelişen ve ciddi can ve mal kaybına yol açma riski barındıran olaylardır. Risk, "olası bir tehlike, daha veya daha az tahmin edilebilir, bir durum veya etkinlikle özdeşleşmiş", insan faaliyetlerinden ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. Ancak riskin kendisi evrimleşir, algısı değişir ve onun kapsama alanının genişletilmesi talebi daha güçlü hale gelir. Bunun bir sonucu olarak, sorumluluğun uygulama alanı genişler. Risk algısının evrimi, hukuki anlamda da önemli değişikliklere yol açmıştır. Sorumluluk anlayışı günümüzde, fiziksel, estetik ve manevi zararların da tazmin edilmesi gerektiğini kabul eden bir ve mağdurların sadece tazminat değil, zararın tam olarak giderilmesini talep ettiği bir sürece evrilmeye başlamıştır. Nitekim, toplumda büyük felaketler karşısında devletin sorumluluğuna olan beklenti artmış, bunun sonucunda halkın, riskler karşısında devlete başvurma eğilimi güçlenmiştir³⁹. Zira deprem gibi afetler bir yandan yaşam hakkı, bir yandan mülkiyet hakkı ile ilinti-

³⁸ Mazılgüney, <https://denizli.imo.org.tr/Eklenti/8638,seminersunumpdf.pdf?0>.

³⁹ Fransa'da 3 Şubat 2005 tarihinde Fransız Danıştay'ı tarafından kabul edilen "Sorumluluk ve Riskin Sosyalleşmesi" başlıklı rapor: 216-222 (https://www.conseil-etat.fr/Media/actualites/documents/reprise-_contenus/etudes-annuelles/ea2005-responsabilite-et-socialisation-du-risque).

İdare ve nihayet bu hakların ihlal edilmesi tazmini gerektirmektedir. Yaşam hakkı ve bireylerin güvenliği, anayasal güvence altındaki temel haklardandır. İdare, bu hakkı korumak için afet öncesinde risk analizleri yapmalı, uygun önleyici tedbirler almalı; afet sırasında hızlı ve etkili müdahalelerde bulunmalı; afet sonrasında ise iyileştirme ve rehabilitasyon faaliyetleriyle normal yaşama dönüşü desteklemelidir. Bu süreçlerde insan haklarına saygılı ve kamu yararını gözetken bir yaklaşım benimsemek idarenin sorumluluğudur. Mülkiyet hakkı da afetlerden doğrudan etkilenebilir. Bu nedenle idare, yapılaşma, arazi kullanımı ve risk azaltma politikalarıyla mülkiyet haklarını korumalı; afet sonrası zarar gören taşınmazlar için tespit, onarım ve yeniden inşa desteği sağlamalıdır. Tazminat hakkı ise, afetzedelerin zararlarının adil, şeffaf ve hızlı biçimde giderilmesini amaçlar. İdare, maddi ve manevi zararların tazmini için etkili mekanizmalar kurmalı ve uygulamalıdır. Tüm bu sorumluluklar, yasal düzenlemeler ve yargı kararlarıyla güvence altına alınmış olup, idarenin hesap verebilirliğini sağlar. Afet yönetiminde bu üç hakkın birlikte korunması, toplumsal dayanıklılığı artırmada kritik öneme sahiptir⁴⁰. Ancak tarihsel bağlamda depremin mücbir sebep kabul edilmesiyle idarelerin sorumluluğuna gidilememiş olmasına karşın yakın tarihlerden itibaren bu anlayışta değişiklikler ortaya çıkmıştır. Aşağıda bu husus ele alınacaktır.

II. DANIŞTAY KARARLARI BAĞLAMINDA MÜCBİR SEBEP VE İDARELERİN DEPREM SORUMLULUĞU

A. Mücbir Sebep Kavramının Tanımı ve Mevzuattaki Yeri

Gerek mevzuattan gerek sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülüklerin, irade dışı ortaya çıkan, öngörülemez ve/veya engellenemeyen olağandışı haller nedeniyle tümüyle veya geçici süreyle yerine getirilememesi mümkündür. Bir yükümlülüğün tarafların kusuru, ihmali ya da kötü niyeti/kastı bulunmaksızın; yerine getirilememesi halinde mücbir sebebin varlığından söz edilebilecektir. Esasen mevzuatta mücbir sebep kavramı tanımlanmamıştır. Ancak Türk Borçlar Kanunu'nun (TBK) "İfa imkânsızlığı" başlığı altında düzenlenen⁴¹ 136'ncı madde-

⁴⁰ Haluk, Saruhan. (2023). *İdari hukuk açısından depremde idarenin sorumluluğu*. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal), 11(147), 183, 184.

⁴¹ "Öngörü eksikliği (öngörülemezlik) teorisi (théorie de l'imprévision), on dokuzuncu yüz yılın son çeyreğinden bu yana özel hukukun revaçta konularından biri olmuştur. Söz konusu teori, ahde vefa (pacta sunt servanda) prensibine sıkı sıkıya bağlı kalındığında ortaya çıkan zalim sonuçları bertaraf etmek veya yumuşatmak adına koşullar değiştiği takdirde (clausula rebus sic stantibus) ilkesine dayanır. Mücbir sebep (force majeure) mertebesinde olmayan ancak umulmayan hâl (cas fortuit) sayılan durumlarda, diğer bazı şartlar da gerçekleşmişse, aşırı ifa güçlüğü (hardship) adı altında, hâkimin sözleşmeye müdahalesi, hatta onu değişen koşullara göre düzeltmesi, yani uyarlaması anlam kazanır." (Özlem Tüzüner / Kerem Öz, "Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin İçtihat İncelemesi", Ankara Barosu Dergisi, Y. 2015, S. 3), s. 423).

sinde “Borcun ifası borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkânsızlaşırsa, borç sona erer. Karşılıklı borç yükleyen sözleşmelerde imkânsızlık sebebiyle borçtan kurtulan borçlu, karşı taraftan almış olduğu edimi sebepsiz zenginleşme hükümleri uyarınca geri vermekle yükümlü olup, henüz kendisine ifa edilmemiş olan edimi isteme hakkını kaybeder. Kanun veya sözleşmeyle borcun ifasından önce doğan hasarın alacaklıya yükletilmiş olduğu durumlar, bu hükmün dışındadır. Borçlu ifanın imkânsızlaştığını alacaklıya gecikmeksizin bildirmez ve zararın artmaması için gerekli önlemleri almazsa, bundan doğan zararları gidermekle yükümlüdür.” ifadesine yer verilmiştir. Görüleceği üzere bahse konu hüküm taraf iradeleri dışında edimlerin yerine getirilememesinin sonuçlarını düzenlemekle ancak mücbir sebep tanımına yer vermemektedir. Bu sebeple mücbir sebep kavramının tanımı, esasları ve sınırları doktrin ve yargı kararlarıyla belirlenmiştir. Nitekim doktrinde TBK açısından mücbir sebep, “*borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında meydana gelen, genel bir davranış normunun ya da borcun ihlaline, kaçınılmaz ve mutlak şekilde neden olan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olay*”⁴² olarak tanımlanmıştır. Bahse konu dış etkenler ise ekonomik kriz, bir silahlı çatışma⁴³, ambargo, ihracat yasağı ya da herhangi bir beklenmedik tedarik engeli gibi ekonomik, politik ve sosyal olaylar⁴⁴, deprem, sel, fırtına gibi doğal olaylardan kaynaklanabilecektir⁴⁵.

Yargıtay içtihatları incelendiğinde bir olayın mücbir sebep biçiminde değerlendirilebilmesi için öngörülemez⁴⁶ veya öngörülse dahi engellenemeyecek

⁴² Arzu, Oğuz, “COVID 19, Mücbir Sebep ve Sözleşmelere Etkisi”, Terazi Hukuk Dergisi, (Haziran 2020 C: 15, S: 166), s. 1276.

⁴³ Ülkemizin doğusunda gerçekleşen terör saldırıları (uzun süreli etki doğurmadığı/sokağa çıkma yasağına yol açmadığı sürece) mücbir sebep sayılmamıştır (Örn. Yar. 22. HD, 14.10.2014, E. 2013/19372, K. 2014/27624, Lebib Yalkın İctihat Prog.).

⁴⁴ Hannes Rösler, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemez Koşullar”, (Çev. Tülay Aydın Ünver), Journal of Istanbul University Law Faculty, (2010, C: 66, S: 1), s. 353.

⁴⁵ Yargıtay bahse konu doğa olaylarının mücbir sebep sayılabilmesi için öngörülemez ve engellenemez olması gerektiğini ve zarar doğuracak belli bir ağırlığa ulaşması gerektiğini değerlendirmektedir. Nitekim bir kararında “davaya konu edilen sel olayının doğuracağı hasarın, alınacak önlemlerle engellenebileceği ve kaçınılmazlık vasfı taşımadığı gözetildiğinde, mücbir sebep olarak değerlendirilemeyecek ol(duğu)”na karar vermiştir (Yar. 17. HD. 04.02.2019, E. 2018/6045, K. 2019/805, Corpus İctihat Prog.). Yine Yar. 4. HD, 15.10.1975 E. 1974/10329, K. sayılı kararında “her zaman esebilecek normal şiddette bir fırtına ile bir ağacın devrilebilmesi olanağı bir mücbir sebep sayılamaz.” biçiminde isabetli bir karar vermiştir (Sinerji İctihat Prog.).

⁴⁶ Yar. 11. HD. 03.12.1979, E. 1979/5533, K. 1979/5488 sayılı kararında, “Bir olayın mücbir sebep sayılabilmesi için aynı zamanda o olayın borçluya ait işletmenin dışında cereyan etmiş olması gerekir. Bu bakımdan Yargıtayın kökleşmiş içtihatlarına göre borçluya ait iş yerindeki mevzu grev mücbir sebep sayılmamaktadır. Çünkü grev işçilere tanınmış bir yasal haktır. Ancak yasal olmayan iş bırakmalar diğer şartları da haiz bulunduğu takdirde mücbir sebep olabilir. Bu bakımdan mahkemece grevin niteliği araştırılmalı, ayrıca grev kararını ne kadar bir süre önce alınmış olduğu soruşturularak davalı işletmenin önceden grev kararını bilmesine rağmen dava konusu gül gibi

bir olayın vuku bulması⁴⁷, tarafların anlaşarak ilgili olayı mücbir sebep kapsamı dışında bırakmamış olması⁴⁸, işbu olaydan doğan zararın önlenmesi için objektif düzeyde gerekli tüm tedbirlerin alınmış olması⁴⁹, söz konusu olay sebebiyle borcun ifa edilemeyişi illiyet bağı bulunması⁵⁰, bahse konu olayın, hukuki ilişkinin taraflarınca denetlenebilir ve kaçınılabılır olmaması⁵¹ ve tarafların kusurundan

çabuk bozulacak bir malın taşıma işinin yüklenmemesi gerektiği üzerinde durulmaksızın davanın reddi cihetine gidilmesi isabetsiz ve davacıların temyiz itirazı yerindedir.” biçiminde karar vermiştir (Corpus İçtihat Prog.).

⁴⁷ Yar. 13. HD, 18.01.2010, E. 2009/8727, K. 2010/101 sayılı kararında “Mücbir sebep, borcun ifasına engel olan ve herhangi bir kimse tarafından alınacak tedbirlere rağmen önüne geçilmesine imkan olmayan beklenmedik, harici ve borçlunun iradesi dışında meydana gelen bir olaydır. Başka bir deyimle, seçilemeyen ve karşı konulamayan bir hadiseyi ifade eder.” denilmiştir (Sinerji İçtihat Prog.).

⁴⁸ Yargıtay bir kararında taraflar arasında akdedilen sözleşmenin ilgili maddesinde sınır kapılarının kapanmasının mücbir sebepler arasında sayıldığı gerekçesiyle bozma kararına uyan mahkeme kararının onanmasına karar vermiştir (Yar. 11. Hukuk Dairesi 31.01.2022, E. 2021/1518, K. 2022/4258, Lebib Yalkın İçtihat Prog.).

⁴⁹ Esasen gerekli tedbirler alınmış olsaydı dahi bahse konu zararın meydana gelmesinin önlenemeyeceğinin ispat edilmesi veya bilinen teknik, hukuki ve fiili bilgiler dahilinde herhangi bir tedbirin alınmayacak olması hallerinde de mücbir sebebin varlığı kabul edilmelidir.

⁵⁰ Yar. 10. HD, 17.10.1989, E. 1989/4854, K. 1989/7248, sayılı kararında “Davacı, acil hastalığından kaynaklanan mücbir sebep nedeniyle, süresinde başvurmadığını ileri sürerek, borçlanma isteminin geçerli olduğunun kabulüne ve Kurumun borçlanma isteminin reddine dair kararının kaldırılmasına ve bu konudaki sataşmanın önlenmesine, kaşar verilmesini istemekte, davalı Kurum ise, bu iddianın haksız ve dayanaktan yoksun olduğunu savunmaktadır. Davacı, mücbir sebebin kanıtı olarak, özel aile polikliniği dahiliye mütehasssından aldığı ve 15.5.1987-26.10.1987 tarihleri arasında hipertansiyon+mide ülseri tedavisi gördüğüne ilişkin bir yazıyı ibraz etmiş ve mahkeme, bunu yeterli görerek mücbir sebebin varlığını kabul edip, istek doğrultusunda hüküm kurmuştur. 3201 sayılı Kanunun geçici 1. maddesinde öngörülen 2 yıllık başvuru süresinin elverişli bir süre olduğu açıktır. Her ne kadar, bu sürenin sona erdiği 22.5.1987 tarihinden bir hafta önce, 15.5.1987 tarihi ile başvuru günü olan 26.10.1987 tarihleri arasında davacının hipertansiyon+peptik ulcus tedavisi gördüğüne dair bir belge ibraz edilmiş ise de, bu belge, resmi rapor niteliğinde olmadığı gibi, ayrıca tasdiksizdir ve davacının hastalığının, tedavi gördüğü tarihler arasında, borçlanma başvurusu formunu bizzat doldurmaya ve Sosyal Sigortalar Kurumuna vermeye veya bu işi yapmak üzere notere giderek veya noteri meskenine davet ederek bir vekâletname düzenlettirip vekil tayin etmeye engel olacak nitelik ve ağırlıkta olduğuna ilişkin bir kayıt içermemektedir. Mahkemece, davacının söz konusu belgenin şekil ve içeriğinin elverişsizliği göz önünde tutulmadan ve bu konuda yeterli araştırma ve inceleme yapılmadan, anılan belgenin mücbir sebebin kanıtı olarak kabulüyle, yazılı şekilde karar verilmesi isabetsizdir.” şeklinde karar vermiştir. Öte yandan Yargıtay Hukuk Genel Kurulu Kararında ise illiyet bağı şu şekilde ifade edilmiştir: “İllyet bağı sorumluluğun temel ögesidir. Zararla eylem arasında illiyet bağının mevcut olması, zararın eylemin bir neticesi olarak ortaya çıkması, yani eylem olmadan zararın meydana gelmeyeceğinin kesin olarak bilinmesidir. Hiçbir hukuk düzeni mantık yasalarına göre mevcut olmayan illiyeti yaratamaz. Mantık bakımından bu illete sonsuz zincir halinde neticeler bağlanabilir. Hukuki netice olarak zararın tazmin sorumluluğunun kabulü için, bir sebebe illi olarak bağlanan neticeler silsilesinin içinde hangi kesimin gerekli ve yeter olacağını belirlemek yine hukuk düzeninin görevidir (Tandoğan Haluk, Mesuliyet, s. 74).” (HGK, 20/03/2013, E. 2012/21-1121, K. 2013/386, Lebib Yalkın İçtihat Prog.).

⁵¹ Yar. 11. HD. E. 1976/5406, K. 1976/5406, sayılı kararında “Davanın mesnedi olan mücbir sebebi düzenleyen Borçlar Kanununun 117. maddesine göre, mücbir sebebin söz konusu olabilmesi için önceden tahmin edilememiş bulunması, borçluya kabili isnat olmaması ve önlenemeyen, giderilemeyen, yenilemeyen bir nitelik taşıması ve borcun ifasını imkânsız bir hale getirmesi gerekir. ... Tacir olan davacının T.T.K. nun 20/2. maddesi gereğince (müdebbir bir tacir) olarak taahhü-

kaynaklanmaması⁵², ya da bu ve olayın ülke genelinde benzer hukuki ilişkileri etkilemesi⁵³ gibi hususlar aranmaktadır. Sel, deprem, yangın gibi doğal, teknolojik veya insan kaynaklı olayların mücbir sebep olarak değerlendirilebilmesi için; ilgili kamu kuruluşları tarafından “etkili afet” kararı alınması, toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğurması, normal hayatı ve insan faaliyetlerini durdurması veya kesintiye uğratması beklenmektedir. Örneğin Çorlu’da 2012 yılında meydana gelen sel felaketi mücbir sebep olarak kabul edilmiştir. Zira söz konusu selde kamu otoritelerince etkili afet kararı alınmış; sel, Tekirdağ ve Kırklareli illerinde ve ilçelerinde etkili olmuş, Çerkezköy’de 374, Çorlu’da 176, Saray’da 477 gayrimenkul bu durumdan hasar görmüştür. Yine Elazığ ve Malatya depremlerinde Maliye Bakanlığı’nca vergi ödemeleri kapsamında mücbir sebep kararı alınmıştır. 1999 Marmara depreminde acil durum ve afet bölgesi ilanı yapılmış ve mücbir sebep talepleri kabul görmüştür. 2011 tarihli Van depremi yıkıcı ve artçı pek çok depremin yaşanması nedeniyle mücbir sebep olarak kabul edilmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, “*Mücbir sebep, sorumlu veya borçlunun faaliyet ve işletmesi dışında meydana gelen, genel bir davranış normunun veya borcun ihlâlüne mutlak ve kaçınılmaz bir şekilde yol açan, öngörülmesi ve karşı konulması mümkün olmayan olağanüstü bir olaydır* (Eren, F.: *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*, Ankara 2017, s. 582). *Deprem, sel, yangın, salgın hastalık gibi doğal afetler mücbir sebep sayılır. Yukarıdaki açıklamadan da anlaşılacağı gibi mücbir sebebin bir takım unsurları vardır. Öncelikle mücbir sebep, zorlayıcı bir olaydır. Bu olay doğal, sosyal veya hukuki bir olay olabileceği gibi insana bağlı beşeri bir olay da olabilir. Bu olay, zarar verenin faaliyet ve işletmesi dışında kalan bir olay olmalıdır. Mücbir sebep nedeniyle zarar veren, bir davranış normunu veya sözleşmeden doğan bir borcu ihlal etmiş olmalıdır. Yine mücbir sebep, davranış normunun ihlali ya da borca aykırılığın sebebi olmalı ve kaçınılmaz bir şekilde buna yol açmış olmalıdır. Kaçınılmazlık kavramı, mücbir sebep yönünden karşı konulmazlık ve önlenemezlik kavramını da kapsar. Mücbir sebebin bir diğer unsuru ise öngörülmezliktir.*” biçiminde mücbir sebep kavramı-

dünün ifası için taahhüde girmeden önce gerekli tedbirleri alması ve bu cümleden olarak gerekli malzemeyi temin imkânlarını önceden sağlamış olması lazımdır. Kaldı ki zamanımızda sık sık yapılmakta olan para ayarlamaları, önceden tahmin edilemeyecek bir keyfiyette değildir. Mücbir sebebin en mühim unsuru olan ifanın imkânsız hale gelmiş bulunması da olayda düşünülemez. Çünkü davacı daha fazla bir para vermek suretiyle iddiasına göre edasını ifa etmiş bulunmaktadır.” biçiminde karar verilmiştir (Sinerji İçtihat Prog.).

⁵² Yar. 12. HD, 22.6.2010, E. 2010/3802, K. 2010/16372 sayılı kararında “... *şikâyetçinin dayandığı bu özrün niteliğinin bir mücbir sebep olarak kabulü gerekir. Bu tespit karşısında da şikâyetçiyi, kendi kusuruna dayanmayan bir mani sebebiyle itiraz edememiş kabul etmek gerekir.*” şeklinde hüküm kurmuştur (Sinerji İçtihat Prog.).

⁵³ Yar. 23. HD, 11.2.2016, E. 2015/7538, K. 2016/719 sayılı kararda kuş gribi salgınına tarafların tacir olmaları, her iki tarafı tacir olan sözleşmede mücbir sebep hallerinin belirtilmiş olması ve olayların etkisinin sınırlı olması sebebiyle mücbir sebep olarak görmemiştir (Sinerji İçtihat Prog.).

na yaklaşımını ifade etmiştir. Bu durumda bir olayın öngörülemez ve öngörülse dahi önlenemeyecek, tümüyle sözleşme dışındaki olaylardan kaynaklanması ve benzer hukuki ilişkileri de etkileyen, edimin ifasını imkânsız kılan durumlar açısından mücbir sebepten söz edilebilecektir⁵⁴.

İdare hukukunda mücbir sebep, önceden öngörülemeyen, engellenemeyen ve idarenin iradesi dışında gelişen olayları ifade etmektedir⁵⁵. Danıştay içtihatlarına göre, sezilemezlik, karşı konulamazlık, kusursuzluk ve gerçeklik mücbir sebebin ayırt edici unsurlarıdır⁵⁶.

İdarenin sorumluluğu, sözleşmeye dayalı ve sözleşme dışı olmak üzere iki ana başlıkta incelenmektedir. Sözleşmeye dayalı sorumluluk özel hukuk kurallarına tabi iken, sözleşme dışı sorumluluk ise kusura dayanan ve kusursuz sorumluluk olarak ikiye ayrılır. Özellikle kamu hizmetinin ifasında meydana gelen zararların tazmini noktasında idarenin sorumluluğu çağdaş hukuk devleti ilkesinin bir gereğidir. Ancak bu sorumluluk, mücbir sebep durumlarında ortadan kalkabilmektedir⁵⁷.

⁵⁴ Mücbir sebep kavramı, meydana gelen olayın önceden öngörülememesi ve sonuçlarının olağan akış içerisinde makul şekilde tahmin edilememesi esasına dayanır. Hayatın normal seyrinde beklenilebilecek tesadüfi olayların ötesine geçen ve olağanüstü bir niteliğe sahip olan durumlar mücbir sebep olarak değerlendirilir; bu nedenle, örneğin askere alma gibi rutin bir işlem bu kapsamda kabul edilmez. Mücbir sebebin bir diğer unsuru önlenemezlik; bu kapsamda, olayın idarenin mevcut imkânlarıyla veya başka herhangi bir müdahale aracıyla önlenmesinin, etkilerinin azaltılmasının ya da tamamen ortadan kaldırılmasının mümkün olmaması gerekir. Ayrıca, dışsalılık ilkesi gereği, mücbir sebep oluşturan olayların idarenin faaliyet alanı dışından kaynaklanması beklenir. Bu unsur, mücbir sebebi faaliyetin içinden doğan ve zararlar doğrudan ilişkili kazalardan ya da beklenmeyen hallerden ayırır. Söz konusu ayırımı pratik önemi, zarara yol açan olayın idarenin içsel faaliyetinden mi yoksa harici bir etkenden mi kaynaklandığını belirlemede ortaya çıkar; zira içsellik söz konusu olduğunda, mücbir sebep iddiayla birlikte dahi idarenin sorumluluğu ortadan kalkmayabilir. Buna karşılık, dışsalılık taşıyan mücbir sebep durumlarında, olay ile zarar arasında illiyet bağının kesilmesi nedeniyle, idarenin hem kusura dayalı hem de kusursuz sorumluluğu söz konusu olmaz (Bahtiyar Akyılmaz/ Murat Sezginer/ Cemil Kaya, Türk İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık 10. Baskı, Ankara 2024, s. 606, 607).

⁵⁵ Metin Günday, *İdare Hukuku*, İmaj Yayınları, Ankara 2017, s. 384.

⁵⁶ Çınar Can Evren, “İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, (C. 14, S. 1, 2010), s. 274.

⁵⁷ Bu noktada mücbir sebeple karıştırılan bir kavram olarak beklenmeyen hâle değinmek gerekmektedir. Zorlayıcı sebep ile beklenmeyen haller birbirinden farklı kavramlardır. Beklenmeyen hallerde, zarar doğuran olay her ne kadar kişisel bir kusura dayanmasa da, olayın idarenin faaliyet alanı içinde meydana gelmesi nedeniyle idare objektif olarak sorumlu tutulur. Buna karşılık, zorlayıcı sebepler idarenin kontrolü dışındaki olaylardan kaynaklandığı için, sorumluluk tamamen ortadan kalkar; çünkü idarenin bu tür olayları önlemesi veya sonuçlarını bertaraf etmesi maddi ya da hukuki açıdan mümkün değildir. Beklenmeyen haller ise daha çok mekanik arızalar veya nedenleri kesin olarak belirlenemeyen teknik aksaklıklar şeklinde ortaya çıkar. Örneğin, uçuş sırasında motor karbüratörüne kuş girmesi, iskelede demirli bir hücumbotun bilinmeyen bir sebeple infilak etmesi, elektrik kontağından çıkan yangınlar veya devriye görevindeki bir polis aracının lastiğinin patlaması bu duruma örnek teşkil eder. Beklenmeyen bir halin varlığı, idare ile zarar verici olay arasındaki ilişkiyi tamamen ortadan kaldırmaz; bu sebeple, idare kusursuz sorumluluk prensibi gereği sorumlu kalmaya devam eder. Ancak, kusura dayalı bir sorumluluk söz konusu

Mücbir sebep halleri arasında deprem, sel, aşırı yağış, toprak kayması gibi tabiat olayları sayılmaktadır. Bu gibi olaylar, idarenin hiçbir etkisinin olmadığı, öngörülemez ve önlenemez nitelikte sayılması veya idarenin gereken her türlü tedbiri almasına karşın zararın olduğu kabul edilirse meydana gelen zarar ile idarenin faaliyeti arasında illiyet bağının kesildiği kabul edilebilecektir. Dolayısıyla idarenin sorumluluğuna gidilmesi mümkün olmaz⁵⁸. Ancak modern idare hukukunda yalnızca mücbir sebebin varlığı değil, bu zararın önlenabilir olup olmadığı da dikkate alınmaktadır.

olduğunda, beklenmeyen hal idarenin kusur sorumluluğunu bertaraf eder; dolayısıyla idarenin sadece kusura dayanan sorumluluğu ortadan kalkarken, kusursuz sorumluluğu sürer (Halil Kalabalık, İdare Hukuku Dersleri, C. II, Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, Ankara 2024, s. 370).

⁵⁸ Konuya ilişkin Fransız Danıştay'ının da klasik olarak, mücbir sebebin tanınması ve kamu aktörlerinin dolayısıyla sorumluluktan muaf tutulması için doğal afetin öngörülemez ve karşı konulamaz bir nitelik taşıması gerektiği biçiminde hareket ettiği anlaşılmaktadır. Ancak Danıştay'ın ardışık kararları, doğal afetlerin sistematik olarak "mücbir sebep" kapsamına girmedeği fikrini güçlendirmektedir. Bu durumu özellikle, Val d'Isère belediyesinin temyiz talebi üzerine verilen 17 Mart 1986 tarihli Danıştay kararı (CE, 14 Mart 1986, Val d'Isère Belediyesi / Mme BOSVY ve diğerleri) ortaya koymaktadır. Hatırlanacağı üzere, 1971 kışında Val-d'Isère'de bir çığ, UCPA tesisine çarpmış ve otuz sekiz kişinin ölümüne yol açmıştır.

Danıştay ayrıca, yüksek şiddette bir fırtınanın etkisi altındaki Port-Louis Belediyesi'ne ilişkin olarak verilen bir kararda, olayların mücbir sebep olarak nitelendirilmesinin hukuki açıdan hatalı olduğu sonucuna varmıştır. Oysa olayda, saatte 111 km'ye ulaşan rüzgârlar ve ani yön değişimleri olmuş, üstelik bu durum yüksek gelgit sırasında meydana gelmiştir; yine de Danıştay bu olayın mücbir sebep olarak kabul edilemeyeceğine hükmetmiştir (CE, 26 Temmuz 2006, n°272622). Bir binayı kısmen yıkan bir çığla ilgili olarak ise, bir bölge idare mahkemesi (idari istinaf mahkemesi) şöyle hükmetmiştir: "Uzmanlara göre, olayın büyüklüğünde bir çığın tekrarlanma süresi 30 ila 40 yıl arasında değişse de ve daha önce bölgede alışılmadık yoğunlukta kar yağışları meydana gelmiş olsa da, bu çığ olayının tam anlamıyla öngörülemez kabul edilemeyeceği ve dolayısıyla belediyenin tüm sorumluluktan kurtulamayacağı" (CAA Lyon, 15 Haziran 2004, n°02LY01876).

Gerçekten de, oldukça pragmatik bir şekilde, hâkim olayın gerçekleştiği bölgedeki geçmiş olayları inceleyerek felaketin öngörülemezliğini değerlendirir. Örneğin, Grenoble İdare Mahkemesi, 2 Haziran 1994 tarihli kararında, 1987 Temmuz'unda Haute-Savoie'deki Grand-Bornand bölgesinde yaşanan taşkınla, uzman raporuna dayanarak 200 yıllık bir dönüş süresi olan yağışlar ve 170 yıllık dönüş süresi olan taşkınların öngörülemez olduğunu belirtmiştir. Mahkeme, böyle bir olayın, "en azından yüzyılda bir gerçekleşen" bir ritme sahip olması durumunda öngörülemez addedileceğini vurgulamıştır. Benzer şekilde, Nantes İdare İstinaf Mahkemesi, 2011 Ekim ayında Brest şehrinde 12 saat içinde 105,1 mm yağmur düşmesi olayında, bu yağışların yüzyıllık bir periyodikliği aştığını ve doğaüstü nitelikte olduğunu belirterek, ilk derece mahkemesinin mücbir sebep kararı vermesini onamıştır (CAA Nantes, 8 Şubat 2019, n° 17NT01730). Buna karşılık, Danıştay, benzer büyüklükte olayların daha önce kaydedilmiş olması durumunda sorumluluktan muafiyeti reddetmiştir. Örneğin, geçtiğimiz yüzyılda "birkaç kez" kaydedilmiş yoğun yağışların neden olduğu bir taşkınla ilgili olarak mücbir sebep durumu kabul edilmemiştir (CE, 3 Mayıs 2006, Bayındırlık Bakanı, n°261956). Aynı şekilde, 96 mm/saat yağış miktarıyla yüzyıllık bir yoğunluk gösteren ancak 24 saatlik yağış açısından yalnızca dokuz yıllık dönüş süresine sahip olan bir yağmur olayı da mücbir sebep sayılmamıştır (CAA Bordeaux, 19 Haziran 2003, Martinique Departmanı, n°99BX02338). Aynı yaklaşım, 2010 Şubat'ında Meuse bölgesinde meydana gelen bir fırtına için de benimsenmiş; çünkü bölgede on bir yıl önce benzer şiddette ve olağanüstü bir fırtına daha yaşanmıştı (TA Nancy, 15 Mayıs 2012, n°1001192). Aynı şekilde, son yedi yılda yedi tanesi doğal afet olarak kaydedilmiş on bir sel yaşanmış bir belediyede, "önemli, yoğun ve olağanüstü sürede" gerçekleşmiş yağışlar dahi öngörülemez kabul edilmemiştir (TA Melun, 7 Ocak 2010, n°0602842). (Me Corneloup/Jean-Yves Delecheneau, "Jurisprudence et responsabilités du maire en matière de risques majeurs", <https://www.mementodumaire.net/responsabilites-du-maire-2/r6-jurisprudence-et-responsabilites-du-maire-en-matiere-de-risques-majeurs/>).

Zarara sebep olan olay mücbir sebep olsa dahi, idarenin bu zararı azaltmak ya da önlemek yönünde alması gereken tedbirlerde kusurlu bulunması durumunda, idarenin sorumluluğu devam etmektedir⁵⁹. Bu aşamada depremin mücbir sebep olarak değerlendirip değerlendirilmeyeceği hususuna değinmek gerekmektedir.

B. Depremın İdarenin Sorumluluğunu Kaldıran veya Azaltan Sebep Olup Olmadığına İlişkin Değerlendirmeler

Deprem nedeniyle meydana gelen zararların tazminine yönelik açılan davalarda, idari eylem ve işlemin zararın artmasına sebebiyet verdiği hallerde, zararın artan, büyüyen kısmında idarenin hizmet kusuru bulunması halinde mücbir sebep nedeniyle idarenin sorumluluğu sona ermemektedir. Deprem hattında mevzuata uygun hareket etmeyerek, imar ve yapılaşma izni veren ve fay hattında yapılaşmaya göz yuman idare, hizmet kusuru nedeniyle sorumlu tutulmaktadır⁶⁰.

Anayasa’da Cumhuriyetin değişmez temel ilkelerinden olan demokratik, sosyal hukuk devletinin bir gereği ve sonucu olarak yine anayasa öngördüğü düzenlemeleri ile idareyi, kusur şartına tabi kılmaksızın eylem ve işlemlerinden doğan zararlardan sorumlu tutmuştur. Özel hukukta olduğu gibi idarenin hem kusur hem de kusursuz sorumluluğunun söz konusu edilebilmesi için idari etkinlikleri ile zarar arasında illiyet rabitası (*nedensellik bağı*)⁶¹ bulunması şartı aranır.

⁵⁹ DİDDK, 17.1.1997, E. 1995/752, K. 1997/57 sayılı kararında, “Devlet Güvenlik Mahkemesi üyesi olarak görev yapan davacının 13.3.1992 günü ... ilinde meydana gelen deprem nedeni ile oturmakta olduğu Devlet Güvenlik Mahkemesi lojman binasının tamamen yıkıldığı, tüm ev eşyalarının ve özel arabasının enkaz altında kaldığı gerekçesiyle maddi ve manevi tazminat istemi ile bu davayı açtığı; idare mahkemesince, hasar gören binaların durumunu incelemek üzere Yapı İşleri Genel Müdürlüğü’nün 16.3.1992 günlü 1975 sayılı yazıları ile kurulan bilirkişi kurulunca mahallinde yapılan inceleme sonucu düzenlenen teknik raporda, binanın tamamen yıkılarak boş olan ve garaj olarak kullanılan zemin kata yığıldığı, bina kalıntılarındaki yapılan incelemede 1. derecede deprem bölgesi için gerek kolon kesiklerinin gerekse donatıların beton kalitesi ile birlikte yetersiz olduğu sonucuna ulaşıldığı, idare tarafından gönderilen işlem dosyasında ise lojmanın 14.6.1984 tarihinden özel bir şahıstan hiç bir teknik inceleme yapılmadan satın alındığının anlaşılması karşısında, birinci derecede deprem bölgesi olan ... ilinde gerekli inceleme ve araştırma yapılmadan söz konusu binanın satın alınmasında davalı idarenin hizmet kusurunun bulunduğu anlaşılmaması ..., mahkemenin, maddi ve manevi tazminat isteminin kısmen kabulü ve kısmen reddine ilişkin temyize konu kararının usul ve hukuka uygun olduğu anlaşılmaktadır” denilmiştir (Corpus İçtihat Prog.).

⁶⁰ Esra Deniz, *Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Mücbir Sebep*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul 2022, s. 77.

⁶¹ “İdarenin tazmin sorumluluğu olup olmadığının yürütülen kamu hizmetiyle olay arasında nedensellik bağı araştırılarak saptanması gerekmektedir. 6200 sayılı Yasaya göre taşkın sular ve sellere karşı koruyucu tesisler meydana getirmek akarsularda ıslahat yapmakla görevli davalı idarenin, olanaklar ölçüsünde gerekli ve yeterli önlemler almak suretiyle üstlendiği hizmeti yürüttüğünün belirlenmesi halinde meydana gelen, hizmetle nedensellik bağı olmayan taşkın olaylarında idarenin tazminle sorumlu tutulması düşünülemez. Ancak taşkın olayıyla taşkınları önleme akarsuları ıslah biçiminde yürütülen kamu hizmeti arasında nedensellik bağının varlığı, hizmetin kusurlu işletildiğinin belirlenmesi veya kusursuz sorumluluk ilkesinin uygulanmasını gerektiren koşulların saptanması halinde idarenin tazminle sorumlu tutulacağı da açıktır. Olayda, uyumsuzluk konusu taşınmazların 4373 sayılı Yasa uyarınca belirlenen saha içinde kalıp kalmadığının saptanması,

Zarar ile idari davranış arasındaki illiyet bağı idarenin işlem ve eylemleri dışında bir sebeple ortadan kalktığı veya zayıfladığı mücbir sebep (*force majeure*), beklenmeyen haller, zarara uğrayan kişinin veya üçüncü kişinin davranışı hallerinde idarenin tazmin yükümlülüğünden tamamen ya da kısmen kurtulması mümkündür⁶².

Bilindiği gibi, doğa olayı olarak nitelendirilen depremleri öngörmek ve önlemek mümkün olmamakla birlikte, depremlerin ölçülebilen toplumsal ve ekonomik kayıplarını doğru stratejilerle azaltmak mümkündür. “Depremi önlemek mümkün değildir. Ancak yargı kararlarında da açıkça ifade edildiği üzere dep-

taşkın olayının aşırı yağış sonucu meydana gelen doğal afet niteliğinde olup olmadığının araştırılarak yukarıda belirtilen esaslar çerçevesinde incelenmesi gerekmektedir. Bu itibarla İdare Mahkemesince yukarıda belirtilen hususlar araştırılmaksızın verilen kararda hukuki isabet bulunmamaktadır.” (Dan. 10. D., 17.01.2001, E. 1998/1533, K. 2001/77, Legalbank İçtihat Prog.). “Arama ve kurtarma faaliyetlerinin yürütülmesini etkileyecek şekilde haberleşme ve ulaşım hizmetlerinde aksaklıkların olması ve depremin, etkilediği coğrafi alanın büyüklüğü, nüfus yoğunluğu ve oluşturduğu hasarın kamu hizmetlerinin deprem sonrası yürütülen arama ve kurtarma faaliyetleri sırasında bu hizmetin gereği gibi işletilememesi nedeniyle doğan zararlardan; ancak, zarar ile idarenin faaliyeti arasında illiyet bağı bulunduğunun saptanması, bir başka ifadeyle, davacının yakınlarının arama ve kurtarma faaliyetlerinin gereği gibi işletilememesi sonucunda vefat ettiğinin tespit edilmesi halinde, idarenin tazmin sorumluluğundan söz edilebilir” (Dan. 11. D., 19.12.2005, E. 2003/2072, K. 2005/5960, Gökalp./Çolakoğlu, s. 149).

“... zararın davalıların kusurlu eylemlerinden kaynaklandığı anlaşıyorsa da binanın bulunduğu yerin deprem bölgesi olması ve zemin yapısındaki olumsuzluklar nedeniyle, bina deprem yönetmeliğine ve inşaat tekniklerine tam olarak uygun yapılmış olsaydı bile, meydana gelen depremin büyüklüğü karşısında az da olsa zarar göreceği yüksek bir ihtimaldir. O halde mahkemece bu husus da ayrıca incelenmeli, gerekirse bilirkişiden bu yönde yeniden görüş sorulmalı ve bunların sonucuna göre Borçlar Kanunu'nun 43. maddesi uyarınca tazminattan uygun oranda bir indirim yapılmalıdır. Yerel mahkemece bu yön üzerinde durulmadan yazılı şekilde karar verilmiş olması da bozmayı gerektirmiştir.” (Yargıtay 4. HD, E. 2005/300, K. 2005/13747, Corpus İçtihat Prog.).

⁶² Konuya ilişkin Fransız uygulaması da bu yöndedir. Zira kamu hukukunda kusursuz sorumluluk, kamu idarelerinin faaliyetlerinden zarar gören mağdurların yalnızca zarar ile kamu yapısı veya faaliyeti arasında bir nedensellik bağı kurarak tazminat talebinde bulunmalarını mümkün kılar. Örneğin Melun İdare Mahkemesi'nin 21 Mart 2024 tarihli kararında bu ilke somut olarak uygulanmıştır. Olayda, 9 Haziran 2018'de Barbizon kasabasında şiddetli yağışlar sonucu bir vatandaşın mülkündeki destek duvarı çökmüş ve bu olay mağdurun yaralanmasına yol açmıştır. Mağdurun yakınları, belediyeye ve ilgili şirketlere karşı dava açarak, su tahliye altyapısının yetersizliği ve bakım eksikliği nedeniyle sorumluluğun doğduğunu iddia etmişlerdir. Ancak idari sorumluluğun doğması için yalnızca altyapının mevcudiyeti değil, aynı zamanda bu yapı ile zarar arasında doğrudan bir bağın bulunması gerekir. Davacılar, rögarların yetersizliği ve bakım eksikliği gibi unsurları ileri sürmüşse de, mahkeme, destek duvarının tamamen özel mülkiyet sınırları içinde yer aldığını ve çökmesinin kamu yapısının işleyişinden kaynaklandığına dair bir kanıt bulunmadığını tespit etmiştir. Dolayısıyla nedensellik bağı ispat edilemediği için dava reddedilmiştir. Oysa idare hukukunda geçmişte Malpasset Barajı felaketi (Ville de Fréjus kararı) ve Menton'daki toprak kayması olaylarında (CAA Marseille, 2020) kamu yapısının varlığı veya işleyişinden kaynaklı anormal ve özel zararlar için idarelerin kusursuz sorumluluğu kabul edilmişti. Buna göre, kamu yapısının tehlikeli niteliği veya işleyişinin zarar üzerindeki etkisi yeterli şekilde kanıtlandığında sorumluluk doğabilir. Ancak Barbizon davasında bu şartlar gerçekleşmediğinden, belediyenin veya diğer idarelerin kusursuz sorumluluğunun olmadığına karar verilmiştir (<https://www.jac.cerdacc.uha.fr/les-responsabilites-administratives-envisageables-en-cas-de-pluies-torrentielles-m-c-aslan-a-n-karaman-a-yaoua/>).

remin neden olduğu zararların, bu zararları önlemeye yönelik yetkilerin idarece etkili bir şekilde kullanılması halinde, neredeyse tamamen önlenmesi mümkündür⁶³. Depremleri sadece can ve mal kaybından ibaret görmek, toplumsal neden ve sonuçları ihmal etmektir. Zira, depremlerin gerçekleştiği coğrafyada ekonomik, toplumsal, sosyal, psikolojik yıkıcı etkiler bırakarak doğal afet halini alması toplumsal bir süreç üzerinden gerçekleşmektedir. Depremin öngörülemez ve önlenemez bir doğa olayı niteliği taşıması gerçeği ile depremin öngörülebilir ve önlenebilir sonuçlarından kaynaklanan hukuki sorumluluk birbirinden ayrılmalıdır. Devletin asli görevi olan can ve mal güvenliğini sağlama yükümlülüğü, her türlü muhtemel zararların önlenmesine ilişkin tedbirlerin alınması ve gerçekleşen zararların giderilmesi sorumluluğunu da beraberinde getirir. Bu noktada devlet, toplum, doğa, çevre arasındaki ilişkilerin belirgin bir görünümünün ortaya çıktığı depremlerde sadece can ve mal kaybının değil, doğa ve kültür varlıklarının da depreme karşı korunması öncelikli konulardandır.

Deprem, uzun bir süre mücbir sebep olarak kabul edilmiş, mukayeseli hukukta olduğu gibi Türk Hukuk doktrininde ve yargı kararlarında⁶⁴ da mücbir sebep bahsi açıklanırken, uzun yıllar boyunca ve günümüzde de özel hukukta olduğu gibi idare hukuku alanındaki pek çok eserde deprem bir mücbir sebeplere ilişkin örneklerden biri olarak gösterilmekte ve kabul edilmektedir⁶⁵. İdare hukuku anlamında mücbir sebep, idarenin etkinlikleri dışında gerçekleşen, “öngörülemeyen” ve “önlenemeyen” nitelikteki doğal (*sel, kasırga, yıldırım düşmesi, toprak kayması, çığ, gibi doğal afetler*), savaş, darbe gibi sosyal veya hukuki olayları tanımlamak için kullanılmaktadır.

⁶³ Yıldız Akgül, s. 172. 1985 yılında Meksika’da yaşanan ve büyük hasara yol açan depremden 14 yıl sonra gerçekleşen 7,4 şiddetli depremde neredeyse yok sayılacak hasarların ortaya çıkması depreme karşı alınan önlemlerin etkinliğini gösterme açısından önemlidir. (Meltem Kutlu, “Deprem ve İdarenin Sorumluluğu”, Amme İdaresi Dergisi, (C. 32, S. 4, Aralık 1994), s. 16).

⁶⁴ Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu tarafından verilen E. 1995/752, K. 1997/57, T. 17.01.1997 kararda, davacı, 13 Mart 1992 tarihinde Sivas ilinde meydana gelen deprem nedeniyle Devlet Güvenlik Mahkemesi lojmanının tamamen yıkılması sonucu maddi ve manevi tazminat talep etmiştir. Sivas İdare Mahkemesi davacı lehine maddi manevi tazminata hükmetmiştir. Mahkeme, deprem bölgesinde yer alan ve teknik inceleme yapılmadan satın alınan lojmanın, idarenin hizmet kusuru nedeniyle zarar verdiğini belirlemiş ve bu zararların idare tarafından tazmin edilmesi gerektiği kanaatine varmıştır. Davalı idare, bu kararı temyiz etmiştir. Temyizen dosyayı inceleyen Danıştay Onuncu Dairesi, depremi mücbir sebep olarak kabul etmiş ve idarenin tazmin sorumluluğunu ortadan kaldıran bir durum olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte, Sivas İdare Mahkemesi kararında direnmiş ve İDDK, ısrar kararının onanmasına karar vermiştir (Corpus İçtihat Prog.).

⁶⁵ Dan. 11D, 19.12.2005, E. 2003/2027, K. 2005/5962, sayılı kararında “... depremin; idarenin doğrudan yürüttüğü bir kamu hizmeti faaliyetinden kaynaklanmaması, öngörülememesi ve/veya öngörülebilir nitelikte dahi olsa önlenemez olması nedeniyle mücbir sebep olarak değerlendirilmesi zorunludur. Depremin oluşmasında idareye bir kusur yüklenemeyeceğinden idarenin kusura dayalı sorumluluğundan da söz edilmesi mümkün değildir” denilmiştir (DD, sy. 112, s. 341).

Bununla birlikte mukayeseli hukukta olduğu gibi ülkemizde de doktrin ve yargı kararlarında⁶⁶ mücbir sebep olarak nitelendirilen içerisinde depremin de yer aldığı doğal afetlerin geleneksel anlayış uyarınca idarenin sorumluluğunu kaldıran hâl olduğu kabulü etkisinin sürdürmekle birlikte günümüzde teknoloji ve bilimsel alandaki gelişmeler diğer doğal afetlerle birlikte belirli şartların varlığına bağlı olarak depremin öngörülemezlik niteliği taşıdığı anlayışının terk edilmesi-ne sebebiyet vermiştir⁶⁷. Artık deprem ve doğal afetlerin yol açtığı zararlardan

⁶⁶ Örneğin “*Danıştay’ın yerleşik içtihatlarına göre, idarenin yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmeti faaliyeti dışında gerçekleşen ve öngörülemeyen ve/veya önlenemeyen durumlar mücbir sebep olarak değerlendirilmiş, mücbir sebebin idarenin tazmin sorumluluğunu ortadan kaldırdığı kabul edilmiştir. Öte yandan, idarenin yürütmekle yükümlü olduğu kamu hizmetinin doğrudan yerine getirilmesi sırasında idare tarafından beklenilmeyen durumlardan kaynaklanan zararların ise, zararın idarenin doğrudan faaliyetinden kaynaklandığının saptanması, başka bir ifade ile zarar ile idarenin eylemi arasında illiyet bağının tespit edilmesi halinde idarenin kusura dayalı sorumluluğu bulunduğu kabul edilmiştir. Bu durumda, depremin; idarenin doğrudan yürüttüğü bir kamu hizmeti faaliyetinden kaynaklanmaması, öngörülememesi ve/veya öngörülebilir nitelikte dahi olsa önlenemez olması nedeniyle mücbir sebep olarak değerlendirilmesi zorunludur. Depremin oluşmasında idareye bir kusur yüklenemeyeceğinden idarenin kusura dayalı sorumluluğundan da söz edilmesi mümkün değildir.*” (Dan. 11. D., 19.12.2005, E. 2003/2027, K. 2005/5962, Lexpera İçtihat Prog.). Aynı Daire, 2007 yılında verdiği bir kararında deprem kuşağında yer alan bölgelerde idarenin yerleşmelerle ilgili alanların belirlenmesi, bu alanlardaki yapılaşmaya ilişkin kararların alınması, uygulanması ve denetlenmesiyle ilgili hareketsizliğini olumsuz eylem olarak nitelendirmiş ve depremin zarar ile idari davranış arasındaki illiyet bağını kesmediğini ve idarenin sorumlu olduğunu kabul etmiştir. (Halit Eyüp Özdemir, “*Türk Hukukunda İdarenin Deprem Dolayısıyla Sorumluluğu*”, Ulusal ve Uluslararası Yargı Kararları Işığında Deprem Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı 24-25 Mayıs 2021, İstanbul 2021, s. 10). Dikkat çekici bir nitelikte bu Dairenin ilk karar tarihi döneminde bir başka daire depremin yaratacağı olumsuz sonuçların öngörülebilir nitelik taşıdığını ve bu oluşacak zararların önlenmesi için önceden tedbir alınabileceğine karar vermiştir (Dan. 10. D., 28.05.2007, E. 2005/9126, K. 2007/3069, Sinerji İçtihat Prog.).

⁶⁷ Modern devlet anlayışına geçmeden önceki dönemlerde tabii afetlerin önlenmesine ilişkin yeterli bilgi ve imkan mevcut olmadığından Devlet tarafından gerçekleştirilen bir müdahale ya da sorumluluk alınması söz konusu değildir. Elbette önlemek belirli bir bilgi düzeyine sahip olmayı gerektirir ve o dönemde bu bilgi mevcut değildi. Günümüzde anlaşıldığı şekliyle risk önleme kavramı, doğal riskler ve teknolojik riskler dâhil olmak üzere tüm risk türlerini kapsar. Ancak geçmişte, özellikle doğal riskler öngörülemez ve önlenemez olarak kabul edilmekteydi. Elbette, geçmişteki deneyimler ve olay hafızası (örneğin bir sel felaketinin tekrarlanabileceği bilgisi) gelecekte benzer olayların olabileceği konusunda bir fikir verebilirdi. Ancak, belirli bir zaman aralığında (on yılda bir, kırk yılda bir vb.) meydana gelen olaylar bile olsa, bu risklerin önlenmesine yönelik herhangi bir araç mevcut değildi. Ayrıca, o dönemin teknik imkânsızlıkları nedeniyle, halkı etkin ve doğru bir şekilde bilgilendirme olanağı da bulunmuyordu. Bir felaket meydana geldiğinde, bu tür olaylar ilahi güçlere atfediliyordu. Teknolojik bilgi ve tahmin yöntemlerinin gelişmesiyle birlikte, idari otoriteler öngörü sistemleri veya erken uyarı mekanizmaları kurmaya yönelmişlerdir. Örneğin, taşkın haber verme hizmetleri bu bağlamda geliştirilmiştir. Fransa gibi bir ülkede, bu tür görevlerin devlete verilmesi neredeyse doğal bir gelişim olmuştur. Öncelikle, Fransa’da devlet müdahaleciliği geleneği çok köklüdür; bu gelenek Eski Rejim dönemine kadar uzanır ve Devrim sonrasında da ortadan kalkmamış, tam tersine pekişmiştir.

İkincisi, teknik bilginin ilerlemesi, devlet müdahalesinin Avrupa genelinde arttığı bir döneme denk gelmiştir ve bu da “refah devleti” anlayışının yükselişiyle örtüşmüştür. Bu anlayış devlete geniş bir görev alanı tanımıştır.

Üçüncüsü ise tamamen akılcı bir gerekçedir: Normların ülke genelinde birleştirilmesi ve uyumlaştırılması ihtiyacı. Risklerin önlenmesi gibi bir konuda, normların ülkenin her yerinde aynı olması büyük önem taşır. Farklı bölgelerin risk önleme standartlarını kendi başlarına belirlemesi, farklı

illiyet bağının bulunmadığından bahisle sorumlu tutulamayacağı anlayışının terk edilmesi gerektiği noktasına varılmıştır⁶⁸. Bir başka söyleyişle doğal afetler özellikle de depremler, çok uzun yıllar idarenin sorumluluğunu ortadan kaldıran nedenlerden biri olarak kabul edilmiş, ancak idarenin faaliyetleri dışında meydana gelen ve idarenin hiçbir şekilde önleyemeyeceği, beklenmedik, dıştan gelen ve geçici olaylar olarak nitelendirilen doğa kaynaklı afet algısı, 1999 yılında yaşanan Marmara depremiyle beraber değişmeye başlamıştır. Özellikle deprem kuşağında yer alan, devamlı depremlere maruz kalan bir bölgede yaşanacak deprem ya da aşırı yağış alan bir bölgede oluşacak sel felaketi mücbir sebep olarak nitelendirilemez. Depremi gerçekleşmesinin önlenmesi mümkün olmasa da zararlı sonuçlarının önlenilmesinin mümkün olduğu fikrinin gelişmesiyle beraber, yargı kararlarında, artık depremi mücbir sebep olarak kabul etmeme eğilimi görülmeye başlanmıştır⁶⁹. Depremi meydana gelmiş olması idarenin otomatik olarak sorumluluktan kurtulması sonucunu doğurmamakta; aksine, afet öncesi risklerin öngörülebilirliği, bilimsel verilere dayalı olarak alınması gereken önlemler, afet anında müdahale kapasitesi ve afet sonrasında yürütülmesi gereken kamu hizmetleri gibi faktörler çerçevesinde idarenin sorumluluğu değerlendirilmektedir.

kriterlere göre hareket etmesi düşünülemez. Özellikle doğal ya da teknolojik risklerin önlenmesinde bu tür bir uyum zorunludur. Devletin rolü, riskin doğası gereği de meşrulaşmaktadır. Çoğu zaman riskler yalnızca bir belediyeyi değil, birkaç belediyeyi hatta birden fazla idareyi etkiler. En tipik örnek sel felaketleridir; sel sularının, idarî sınırları tanımadığı bilinir. Bir nehrin havzası çok sayıda belediyeyi kapsayabilir. Bu bağlamda, olayın tüm yönlerini dikkate alacak ve gerekli önlemleri etkili biçimde uygulayabilecek tek otorite devlettir. Ayrıca, bazı risk türlerinde (özellikle nükleer risk gibi) riskin gerçekleşmesi halinde etkiler ulusal sınırları dahi aşabilir. Bu nedenle, örneğin nükleer santraller gibi tesislerin (idarî bakımdan “temel nükleer tesisler” veya INB olarak sınıflandırılır) varlığı ve işleyişi için Fransa’da 2006 yılında özel bir yasa çıkarılmıştır. Öte yandan, bazı riskler “büyük risk” (risque majeur) olarak nitelendirilmektedir.

Fransa Çevre Kanunu’nun VI. Başlığı, “belirli büyük doğal riskler nedeniyle tehdit altında olan nüfusların korunmasına yönelik önlemler” başlığını taşımaktadır. Bir bakanlık genelgesine göre: “Büyük risk, doğal bir afet ile zarar görebilecek insanların kesişmesi sonucu ortaya çıkar.” (Jean-Marie Pontier, ‘Les collectivités territoriales et la prévention des risques, Extrait du Bulletin juridique des collectivités locales 2014 n° 11’: Revue générale du droit *on line*, 2015, numéro 22086), (www.revuegeneraledudroit.eu/?p=22086).

⁶⁸ Doktrinde bu husus şu şekilde örneklendirilmiştir: “Normalde deprem, sorumluluğu ortadan kaldıran mücbir sebep hallerinden biridir. Ama sorumluluğu ortadan kaldırması için idarenin her şeyi kuralına göre yapmış olsa bile depremin verdiği zararın önlenemez olması gerekir. Oysa aynı yerdeki yıkılan binaların hemen yanında yıkılmadan sağlam kalan binalar da bulunduğu ve bu şiddetteki depremlere dayanaklı bina yapımı teknik olarak mümkün olduğundan, bu deprem için mücbir sebepten dolayı sorumluluk ortadan kalkmaz. Deprem nedeniyle idarenin yani devlet kurumlarının mali sorumluluğunu, deprem sonrası arama ve kurtarma faaliyetlerinin aksaması ve gecikmesi nedeniyle ortaya çıkan ölümler ve yaralanmalar nedeniyle idarenin mali sorumluluğu ve bina ve yapıların yıkılması veya zarar görmesi nedeniyle idarenin mali sorumluluğu şeklinde iki kategoriye ayırmak gerekir.” (Ali D. Ulusoy, “Depremden dolayı devlet kurumlarının mali sorumluluğu”, <https://t24.com.tr/yazarlar/ali-d-ulusoy/depremden-dolayi-devlet-kurumlarinin-mali-sorumluluğu,38818>).

⁶⁹ Azimli Çilingir, s. 193-194.

Tazminat hukukunun temelini oluşturan zarar, kusur ve nedensellik bağı unsurları, deprem vakalarında idari sorumluluğun tespitinde belirleyici hale gelmiştir. Danıştay kararları, idarenin ancak hizmet kusuru çerçevesinde sorumlu tutulabileceğini, kusursuz sorumluluğa bu bağlamda gidilmediğini açıkça ortaya koymaktadır. Mahkemeler, zararın varlığını yalnızca genel kanaatlerle değil, somut belge ve raporlarla ortaya koyma yükümlülüğü aramakta; zararlar idari işlem veya eylem arasındaki illiyet bağı her somut olayda ayrı ayrı incelemektedir. Nitekim cenaze ve defin giderlerine ilişkin Bölge İdare Mahkemesince verilen bir kararda⁷⁰, yalnızca belgelendirilen ve zorunlu olarak yapılması gereken harcamalar dikkate alınmış; örfi veya alışılmış giderler ise tazminata konu edilmemiştir. Bu yaklaşım, depremler gibi doğal afetlerde dahi idarenin sorumluluğunun mutlak bir biçimde ortadan kalkmadığını; aksine, kamu hizmetlerinin etkin, özenli ve zamanında sunulup sunulmadığına göre dinamik bir şekilde değerlendirildiğini ortaya koymaktadır. Sonuç olarak, idarelerin hukuki sorumluluğu, yalnızca afetin varlığıyla değil, bu afete karşı alınan önlemlerin yeterliliği ve kamu hizmetlerinin gereklerine uygun biçimde yerine getirilip getirilmediğiyle doğrudan ilişkilidir.

Nitekim depremin bir mücbir sebep olup olmadığı sorusuna net bir şekilde “evet” ya da “hayır” biçiminde bir yanıt verilememektedir. Bu durumda somut olay gereği bir olayın her zaman her yerde mücbir sebep olarak kabul edilmesi mümkün olmayabilecektir. Bu anlamda depremlerin sık sık olduğu bir yerde deprem ya da aşırı yağış alan bir bölgede yaşanacak sel felaketi mücbir sebep sayılabilecektir. Mücbir sebep uygulaması kapsam itibarıyla günümüzde giderek daralmıştır. “İdarenin güçlülüğü ile sorumluluğu doğru orantılıdır. Bir başka ifadeyle idare gücü oranında sorumludur. Günümüzde genellikle idarenin elinde her türlü maddi güç, teknolojik imkân, uzman eleman, istatistiki veriler, bilgiler vs. bulunmaktadır. Bu anlamda bir olayın “öngörülememe” ihtimali oldukça azalmıştır⁷¹”.

Gelinen noktada artık idarenin davranışıyla deprem neticesinde ortaya çıkan zarar arasındaki illiyet bağı ortadan kaldırıldığı kesin bir kabul değildir⁷². Bu anlamda olmak üzere idarenin imar mevzuatından⁷³ kaynaklanan görev ve yetkilerini yerine getirmemesi halinde idarenin hizmet kusurundan söz konusu olabilmekte ve bu kapsamda Danıştay kararlarında da depremin mücbir sebep olduğu

⁷⁰ Erzurum Bölge Adliye Mahkemesi 1. HD. E. 2019/720, K. 2020/142, T. 31.1.2020 (Kazancı Mevzuat Prog.).

⁷¹ Bucaktepe, s. 104.

⁷² Hatta idârenin davranışı, mücbir sebep niteliğindeki olayın sonucunda meydana gelen zararın artmasına sebep olmuş ise, idârenin bu ağırlaşan neticelerden dolayı kısmî sorumluluğu da kabul edilmiştir (Ramazan Çağlayan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınevi, Ankara 2024, 304.

⁷³ 3194 sayılı İmar Kanunu'nun 21., 32. ve 39. maddeleri.

kabulüyle birlikte, her somut olayda depremin meydana geldiği yer, zaman ve şartlara göre idarenin sorumluluğuna etkisi de ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Öte yandan Depremlerin yol açtığı zararların hukuki sorumluluğu konusunda idarenin kusurlu davranışı temel belirleyici unsurdur. Bu durum, idari sorumluluğun doğması için idarenin aktif bir eylemde bulunmasının şart olmadığını, aynı zamanda gerekli önlemleri almama şeklindeki pasif tutumunun da sorumluluk doğurabileceğini göstermektedir. Hukuk doktrininde “olumsuz eylem” olarak nitelendirilen bu durum, Danıştay içtihatlarında da kabul görmüştür. Nitekim bir kararında Danıştay⁷⁴ “... davalı idarenin cami ve minaresinin yapımı ve hizmete alınması konusunda yasal bir görevinin olup olmadığı, yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı ruhsatı ve ekleri ile yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, yapının imar açısından denetlenmesi konusunda hangi idarenin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığı hususları ayrı ayrı irdelenmeli ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı belirlenmeli ve bunun sonucuna göre; idarenin belli bir hareket tarzı izleyip izlemediği veya hareketsiz kalıp kalmadığı ortaya konulmalıdır. Olaya bu açıdan bakınca yukarıda yapılan belirleme sonucu olayda idarelerin hareketsizliği söz konusu olmakla öğretide de kabul edildiği gibi idarenin bu hareketsizliğinin “olumsuz eylem” olarak kabulü gerekmektedir.” biçiminde karar verilmiştir.

Bazı Danıştay kararlarında tabiat olayları öngörülemeyen ve önlenemeyen bir hâldir. Ancak mücbir sebepten farklı olarak idari faaliyetin içinde gerçekleşme ve idarenin kusurlu sorumluluğunu kaldırıp koşulları varsa idarenin kusursuz sorumluluğuna gidilebilir. Dolayısıyla idarenin sorumluluğunda mücbir sebep mutlak anlamda hem kusurlu hem de kusursuz sorumluluğu kaldırmakta iken beklenmeyen hal kusurlu sorumluluğu kaldırır. İdarenin kusursuz sorumluluğu üzerinde mutlak şekilde etki göstermez ve bu durumda kusurun varlığı tazminatın hesaplanmasında önem arz eder. İdari faaliyetin dışında gerçekleştiği için beklenmeyen hal olarak nitelenemeyecek doğal afetleri beklenmeyen hal olarak nitelemedeki temel hareket noktasının idarenin sorumlu tutulması arayışıdır⁷⁵.

Bu kapsamda olmak üzere deprem dolayısıyla zarar gören kişilerin ya da üçüncü kişilerin davranışları ve eylemlerinin zararın ortaya çıkması veya zararın artmasına yol açmış olması halinde, idarenin sorumluluğu her somut olayın özelliğine göre değerlendirilmek suretiyle bahse konu sorumluluk azaltılabilir veya tamamen ortadan kalkabilir. Örneğin, ülkemizde sıklıkla rastlanıldığı üzere ilgili idarenin gerekli tüm kararları ve önlemleri özenle ve zamanında alması ve de-

⁷⁴ Dan. 11 D. E. 2006/5120, K. 2008/5262, T. 13.05.2008, Corpus İçtihat Prog.

⁷⁵ Bkn. Yıldız Akgül, s. 143-145.

netimleri yapmasına rağmen, binada idarenin bilgisi ve onayı olmaksızın tadilat (değişiklik ve ilaveler, örneğin sıklıkla karşılaşılan binanın kolonlarının kesilmesi) yapan kişinin, söz konusu tadilat yapılan kısımların depremde zarar görmesi durumunda; kişi kendi eylemi sonucunda zararın meydana gelmesine yol açtığı için idarenin sorumluluğu ortadan kalkabilir veya azalabilir.

Mücbir sebebin varlığı için olayın, sonuçları önceden öngörülemeyen, hiçbir insan gücü tarafından zararlı sonuçları engellenemeyen, kaçınılması ve karşı konulması mümkün olmayan, sorumluluğu araştırılan (zarar sebep olan) hukuk süjesinin işletmesi veya faaliyet alanı dışında gerçekleşen (harici) bir olay olması gerekir. Depremde haricilik unsuru ile birlikte öngörüleme söz konusu olsa da sonuçları öngörülemez⁷⁶.

İdarenin sorumlu tutulabilmesi için zarara yol açan işlem veya eylemin idare tarafından yapılmış olması gerektiğine göre, zarar gören kişilerin eyleminden, üçüncü kişilerin eyleminden, zorlayıcı sebeplerden (mücbir sebepler) ileri gelen zararların idareye ödettilerilemeyeceği, dolayısıyla bu gibi durumlarda idarenin hukuki sorumluluğunun bulunmadığı yine idari yargı kararlarında kabul edilmiş bir idare hukuku ilkesidir. Zorlayıcı sebep (mücbir sebep), kökeni, doğal, sosyal ve hukuki olması itibarıyla failin dışında kalan, fail tarafından önlenme olanağı bulunmayan, önceden takdir ve tahmin edilemeyen olaylar olarak tanımlanmaktadır. Gerek yargısal kararlar gerekse öğretide kabul edilen bu tanımlamaya göre zorlayıcı sebep kavramını oluşturan temel unsur, “dışsalığın” yanı sıra “önlenebilir” ve “öngörülemez” olmasıdır.

Deprem, “önlenebilir” ve “öngörülemez” olması nedeniyle zorlayıcı sebebin tipik bir örneğini oluşturduğu kuşkusuzdur. Zarar, münhasıran depremden kaynaklanmışsa idarenin sorumluluğundan söz etmeye hukuken olanak bulunmamakta ise de zararın zorlayıcı sebep dışında idare tarafından ağırlaştırıldığı yargı yerince saptanması durumunda zararın ağırlaşan, artan kısmı bakımından kusuru göz önünde tutularak idarenin tazminle sorumlu tutulması gerekmektedir. Örneğin, deprem bölgesi olarak saptanan bir alanda deprem mevzuatına uygun yapılaşma koşullarına aykırı olarak inşaat ruhsatı verilmesi, fay hattının yapılaşmaya açılması gibi durumlarda ilgili idarelerin deprem sonucu bir bölgedeki doğal zarardan kusurları oranında sorumlu tutulacağı tabiidir. Ancak, deprem sonucu bir bölgedeki binalarda oluşan tüm zararların idarenin tazmin sorumluluğu altında bulunduğu söz edilemeyeceği de kuşkusuzdur... deprem sonucunda

⁷⁶ Mehmet Altunkaya, “Deprem Zararlarında Haksız Fiilden Kaynaklanan Sorumluluk”, Medenî Hukukçular Derneği Deprem Zararlarından Doğan Hukukî Sorumluluk Rehberi 2023, sh. 6 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.medenihukukcular.com/images/Deprem_Hukuk_Rehberi.pdf.

oluşan bireysel zararlardan dolayı davalı idareleri kusursuz sorumluluk esaslarına göre tazminle sorumlu tutmaya da hukuken olanak bulunmamaktadır. Zira, bireysel olmayan o bölgede yaşayan için genel nitelikte olan deprem gibi doğal afetlerden doğan zararlar ilgili mevzuatı çerçevesinde devletçe ödenmektedir⁷⁷.

Mücbir sebebin söz konusu olduğu durumlarda, idari davranış ile zarar arasında nedensellik (*illiyet*) bağı bulunmadığından doktrin ve yargı içtihatlarında, kural olarak, bu sebebin idarenin kusurlu ve kusursuz sorumluluğunu ortadan kaldırdığı kabul edilmekte, ancak bu kabul, mutlak olma özelliğini günümüzde yitirmiştir. Zira mücbir sebebin varlığının bahse konu edildiği her olayda detaylı bir teknik, hukuki ve maddi inceleme yapılmalı ve buna göre olayın mücbir sebebin mevcudiyetine buna göre karar verilmesi daha yerinde olacak bir yöntemdir. Şöyle ki, günümüzde idarenin sahip olduğu arşivleri, istatistiki bilgiler, raporlar, araçlar, iletişim imkânları ve uzman personel mücbir sebebin öngörülemezlik unsurunun kapsamını her geçen gün biraz daha daraltmaktadır. İdarenin elindeki araçlar ve imkânlar ve personeli özel hukuk kişilerine oranla özellikle doğal afetlerin ortaya çıkarılabileceği zararları azaltmada çok daha üstün nitelikli olduğu kabul edilmelidir. Zira günümüzde ulaşılan teknolojik ve bilimsel veriler ve imkânlar dikkate alındığında doğal afetlerin öngörülmesi ve sonuçlarına karşı önlemler alınması geçmişe nazaran çok daha mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla da bu tür olaylarda idarenin sorumluluğunun kapsamının daha geniş şekilde belirlenmesi gerekmektedir⁷⁸.

Yargı uygulamasında, dava açma süresinin belirlenmesinde zararın fiilen meydana geldiği tarih değil, zarar ve sorumlu idarelerin öğrenildiği tarih esas alınmaktadır. Danıştay kararlarında, sürenin yalnızca depremin gerçekleştiği tarih ile sınırlı olmadığı, zararın ve idarenin sorumluluğunun makul bir şekilde öğrenildiği tarihten itibaren başlatılabileceği yönünde içtihat gelişmiştir. Nitekim bir Danıştay kararında⁷⁹, ceza yargılamasına konu olan olayda, davacıların idarenin sorumluluğunu ancak bilirkişi raporuyla öğrendikleri ve başvurularını bu öğrenme tarihine göre yaptıkları tespit edilerek, süresi içinde yapılan başvurunun zımnen reddi üzerine açılan davanın süre aşımı gerekçesiyle reddedilmesinin hukuka aykırı olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca, Kanun'un 13. maddesinde düzenlenen beş yıllık azami süreye riayet edilmesi koşuluyla, başvuru ve dava açma süresinin geniş bir şekilde yorumlandığı, böylelikle mağdurların hak arama özgürlüğünün korunduğu görülmektedir. Bu yaklaşım, doğal afet kaynaklı zararların dinamik ve karmaşık niteliği göz önünde bulundurularak, idarenin olası kusurunun zaman içinde ortaya çıkabileceği gerçeğini dikkate alan hakkaniyet temelli bir yorum biçimini yansıtmaktadır.

⁷⁷ Dan. İDDK, 17.12.2009, E. 2008/11, K. 2009/3108, Sinerji İçtihat Prog.

⁷⁸ Özdemir, s. 6.

⁷⁹ Dan. 6. D., E. 2021/568, K. 2021/2729, T. 02.03.202, Corpus İçtihat Prog.

C. Depremın Mücbir Sebep Sayılması Anlayışının Günümüzdeki Ulaştığı Nokta

Günümüzün mevcut teknolojik ve bilimsel gelişmeleri ve imkânları depremin mücbir sebebin şartlarından birini oluşturan öngörülemezlik özelliği taşıdığı kabulünü sonlandırmış, geline nokta da depremin önlenmesi mümkündür. Bununla birlikte, depremin vuku bulacağı coğrafi alan, şiddeti ve büyüklüğü bilimsel ölçütlerle gerçekçi bir şekilde bilinebilmekte, ilaveten deprem bölgelerinde inşa edilen binaların da bilimsel gereklilik olarak öngörülen depremlere dayanıklılığı sağlanabilmekte ve mevzuat bakımından buna ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Bu noktada idarenin imar mevzuatı ve diğer ilgili mevzuat uyarınca⁸⁰ yapıların depreme dayanıklılığını sağlamak için yapılaşma koşullarını düzenleme, bunlara ilişkin ruhsatlandırma yapma ve denetleme görev ve yetkisi de bulunmaktadır⁸¹.

Dolayısıyla depremin dışsalılık ve önlenemezlik unsurları kesinlik arz etmekle birlikte öngörülemezlik unsuru bakımından bir mutlaklıktan artık günümüz şartlarında söz edilemez.

Deprem kuşağında bulunan ve daha önce deprem meydana gelmiş bir bölgede, tekrar deprem meydana gelmesi bilimsel açıdan da ihtimal dahilinde bulunmasından dolayı artık bu bölgede depremin gerçekleşmesinin öngörülemez nitelikte olduğu ileri sürülemez. Dolayısıyla, depremin meydana gelme ihtimalinin yüksek olduğu, bilimsel verilerin buna işaret ettiği, alanın uzmanlarınca uyarılarda bulunduğu durumlarda ilgili bölgelerde depremin mücbir sebep sayılma vasfı ortadan kalkacak olup, bu bölgelerde idarenin gerekli karar ve tedbir almayarak yükümlülüklerini ihlâl etmesi, idarenin sorumluluğunu ortadan kaldırmayacak veya azaltmayacaktır.

Bilhassa deprem kuşağındaki bölgeler için depremin mücbir sebep olarak kabul edilmemesi gerektiği doktrinde ve yargı kararlarında⁸² da dile getirilmekte-

⁸⁰ 15.05.1959 tarihli ve 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun; İlk kez 1940 yılında yürürlüğe giren Deprem Yönetmeliği, bilimsel ve teknolojik gelişmeler, değişen ihtiyaçlar, mevcut binaların yetersizliği ve yaşanan tecrübeler ışığında dokuz kez yenilenmiş, 01.01.2019 tarihinde yürürlüğe giren Türkiye Bina Deprem Yönetmeliği (RG, 18.03.2018, S. 30364 Mükerrer), yeni ve mevcut binaların deprem etkisi altında tasarımı, yapımı, değerlendirilmesi ve güçlendirilmesi için gerekli kuralları ve asgari koşulları belirlemiştir.

⁸¹ Özdemir, s. 6-7. Nitekim Danıştay 14. Dairesi, 2011 yılında Van'da meydana gelen depremlerde konutu ağır hasar gören ve sonrasında yıkılan davacının maddi ve manevi tazminat istemi haklı bulmuş ve bu kararda tazminat istemine konu yapının bulunduğu bölgenin çok riskli deprem kuşağında kaldığının önceden bilindiğine ve burada olacak depremin olası sonuçlarının öngörülebilmesine olanak sağlayacak düzeyde bilgi ve belgeler bulunduğuna göre, depremden doğabilecek zararların önlenmesi, en aza indirilmesi için gerekli yasal tedbirleri almayan, denetim ve kontrol görevlerini yerine getirmeyen, böylece zararın artmasına sebep olan idarenin bu tutum ve davranışının hizmet kusuru sayılabilecek bir idari eylem olduğuna hükmetmiştir (Dan. 14. D., 16.01.2019, E. 2017/456, K. 2019/113. Aynı yönde bu Dairenin 20.6.2018, E. 2018/1914, K. 2018/4775 kararı da mevcuttur, bkn. Sinerji İçtihat Prog).

⁸² İdari yargı yerleri başlangıçta depremi, doktrinle paralellik gösteren bir tarzda mücbir sebep olarak kabul etmiş, idarenin deprem dolayısıyla sorumlu tutulamayacağına hükmederken, müteakiben verdiği kararlarında ise depremden doğan zararların karşılanmasında idarenin sorumluluğunu

dir. Bu durum ise idarenin öngörebileceği veya öngörülmesi gereken depremler sonucunda ortaya çıkan zararların tazmini yükümlülüğünden artık mücbir sebep gerekçesine dayanmak suretiyle sorumlu tutulmaması anlayışı ve uygulamasının sona erdiğinin kabulünü gerektirir. Bu gibi durumlarda idarenin imar mevzuatı uyarınca gerekli tedbirleri almaması ve/veya denetimleri yapmaması halinde ortaya çıkan zarardan sorumluluğu da gerekir.

“Deprem, “önlenemez” ve “öngörülemez” olması nedeniyle zorlayıcı sebebin tipik bir örneğini oluşturduğu kuşkusuzdur. Zarar, münhasıran depremden kaynaklanmışsa idarenin sorumluluğundan söz etmeye hukuken olanak bulunmamakta ise de zararın zorlayıcı sebep dışında idare tarafından ağırlaştırıldığının yargı yerince saptanması durumunda zararın ağırlaşan, artan kısmı bakımından kusuru göz önünde tutularak idarenin tazminle sorumlu tutulması gerekmektedir. Örneğin, deprem bölgesi olarak saptanan bir alanda deprem mevzuatına uygun yapılaşma koşullarına aykırı olarak inşaat ruhsatı verilmesi, fay hattının yapılaşmaya açılması gibi durumlarda ilgili idarelerin deprem sonucu bir bölgedeki doğan zarardan kusurları oranında sorumlu tutulacağı tabiidir. Ancak, deprem sonucu bir bölgedeki binalarda oluşan tüm zararların idarenin tazmin sorumluluğu altında bulunduğundan söz edilemeyeceği de kuşkusuzdur⁸³”.

Bu kapsamda idarenin, deprem dolayısıyla oluşan zararlardan sorumlu tutulabilmesi için her şeyden önce kanuni idare ilkesi uyarınca yetki ve sorumlulukları kapsamında yer alan yetki ve yükümlülüklerini yerine getirmemesi, ihlal etmesi şarttır. Bu gibi durumlar idare hukuku anlamında kuşkusuz hizmet kusurunu oluşturacaktır. Dolayısıyla örnek kabilinden idarenin yerleşim yerlerinin deprem ve doğal afet bölgelerini göz önünde bulundurmamak suretiyle uygun alanları belirlemesi, planlanması, bu bölgelerin depreme dayanıklı bir şekilde yapılaşmanın sağlanması gerekir.

İdarenin deprem öncesinde yerine getirmekle yükümlü olduğu faaliyetler söz konusudur. Ülkemizin deprem kuşağında yer aldığı bilimsel bir gerçek olduğu göz önüne alındığında deprem riski olan bölgelerde deprem riskini azaltma hatta ortadan kaldırma mümkündür. Bu anlamda idarenin deprem öncesinde deprem riskinin azaltılması ya da ortadan kaldırılması için yapması gereken faaliyetleri geç yapması, kötü yapması veya hiç yapmaması halinde idarenin hizmet kusuru ve dolayısıyla da idarenin sorumluluğunu doğurur⁸⁴. Örneğin fay hattı

yasal çerçevede ve maddi olayın verileri ile özellikleri açılarından tartışmakta ve idarenin sorumluluğunu buna göre belirlemektedir. Bkn. Özdemir, s. 7 vd.

⁸³ Dan. İDDK, 17.12.2009, E. 2008/11, K. 2009/3108, Sinerji İçtihat Prog.

⁸⁴ “Deprem nedeniyle oluştuğu ileri sürülen zararların tazmini istemiyle açılan bu davada, yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce yapıldığı ve verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi, afete uğramış ve uğrayabilecek böl-

üzerinde veya depreme dayanıklı olmayan yerlerde, imar uygulaması yapılarak yerleşime açılması halinde idare sorumlu olur⁸⁵.

“Deprem nedeniyle idarenin sorumluluğuna ilişkin açılan bir davada, yapının üzerinde bulunduğu zeminin özelliği, zemin durumuna göre depreme dayanıklılığının kontrolü, yapı kullanma izni bulunup bulunmadığı, imar planları ve inşaat ruhsatlarının hangi idarelerce yapıldığı ve verildiği, yapıların imar açısından denetlenmesi, afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilan edilip edilmediği, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarını, ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığı kısacası idarenin üzerine düşen bütün görevleri yerine getirip getirmediği ayrı ayrı tespit edilmelidir. Depremi mücbir sebep olarak kabul edip, illiyet bağının kesilmesi sebebiyle idarenin sorumluluğunun ortadan kalktığını söylemek de doğru olmaz⁸⁶”.

geler ile yapı ve ikamet için yasaklanmış afet bölgelerinin tespit ve ilân edilip edilmediği, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini, projelendirme esaslarını, ülkenin deprem haritalarını hazırlamak konusunda idarelerin üzerlerine düşen görev ve yetkileri yerine getirip getirmediği, denetim ve kontrol görevlerini yapıp yapmadığı hususları ayrı ayrı irdelenmeli ve idarece gerekli önlemlerin alınıp alınmadığı belirlenmeli ve bunun sonucuna göre; idarenin belli bir hareket tarzı izleyip izlemediği veya hareketsiz kalıp kalmadığı ortaya konulmalıdır. ... Mücbir sebep, sezilemeyen ve karşı konulamayan bir olayı ifade eder. Bu sebep, zararı idareye yüklenebilir olmaktan çıkaran ve zararlar idari faaliyet arasındaki illiyet bağını kesen dış bir etken olarak doğal, toplumsal veya hukuki bir olaydan kaynaklanabilir. Sezilemezlik, karşı konulamazlık, kusursuzluk ve gerçeklik halleri mücbir sebebin ayırt edici öğelerini oluşturmaktadır. Deprem kuşağında yer alan bölgede, deprem gerçeğinin bir veri alınması suretiyle yerleşmelerle ilgili alanların belirlenmesi, bu alanlardaki yapılaşmaya ilişkin kararların alınması, uygulanması ve denetlenmesiyle ilgili idari faaliyetlerin bütünündeki olumsuzluklardan oluşan idarenin ‘olumsuz eyleminin’ bulunması durumunda, depremin mücbir sebep olarak değerlendirilerek zararlar illiyet bağını kestiğini kabule olanak bulunmamaktadır. Bu durumda, Mahkemece uğranıldığı ileri sürülen zararın oluşumunda idarenin hizmet kusuru bulunup bulunmadığının değerlendirilmesi sonucu bir karar verilmesi gerekirken depremin mücbir sebep kabul edilerek zararlar idari faaliyet arasındaki nedensellik bağının ortadan kalktığı gerekçesiyle davanın reddi yolundaki kararda isabet görülmemiştir.” (Dan. 11. D., 29.06.2007, E. 2005/1353, K. 2007/6248, Sinerji İçtihat Prog.).

⁸⁵ Fransız hukukunda bahse konu tabii afetlere ilişkin bilgi edinme hakkından da söz edilmiştir. Nitekim Çevre Kanunu’nun L. 125-2 maddesine göre, *“Vatandaşlar, ülkenin belirli bölgelerinde maruz kaldıkları başlıca riskler ve kendilerini ilgilendiren koruma tedbirleri hakkında bilgi edinme hakkına sahiptir.”* Bu bilgilerin terimleri ve içeriği, Çevre Kanunu’nun R. 125-9 ve sonraki maddelerinde, bu kanunun *“büyük riskler hakkında bilgi edinme hakkı”* başlıklı bölümünde tanımlanmıştır. Ayrıca, Çevre Kanunu’nun L. 125-5 maddesi, belirli risk bölgelerinde bulunan gayrimenkullerin alıcılarına veya kiracılarına bilgi verilmesini öngörmektedir. Bu hüküm, bu amaçla valilikçe sağlanan bilgilere dayanarak, doğal ve teknolojik risklere ilişkin bir beyanın oluşturulmasını öngörmektedir (*Jérôme Blanchetière*, “Catastrophes naturelles et dommages de construction: Prévention, responsabilités et assurance”, <https://www.village-justice.com/articles/catastrophes-naturelles-dommages-construction-prevention-responsabilites,31382.html>).

⁸⁶ Ağâh Kürşat Karauz *“Depremden Doğan Zararlardan Dolayı İdarenin Sorumluluğu”*, Medenî Hukukçular Derneği Deprem Zararlarından Doğan Hukukî Sorumluluk Rehberi 2023, sh. 52 chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefndmkaj/https://www.medenihukukcular.com/images/Deprem_Hukuk_Rehberi.pdf.

İkinci olarak kaçak yapılaşma, İmar Kanunu'na aykırılıkların belirlenmesi, yapı denetimlerinin usul ve mevzuatta belirlenen şekle uygun bir şekilde yapılması zorunludur. Tespit edilen mevzuata aykırı yapıların inşaatı devam ediyor ise inşaatın derhal durdurulması ve mümkün olan en kısa sürede yıkılması ve ilgililere gerekli cezai yaptırımların uygulanmasından hiçbir gerekçe ile kaçınılmaması şarttır.

Afetlerden ve dolayısıyla da depremden kaynaklanan idarenin sorumluluğu; idarenin deprem meydana gelmeden önceki, deprem öncesi görevlerini kapsayan “risk yönetimi aşamasındaki sorumluluğu”⁸⁷ ve idarenin deprem meydana geldikten sonraki, yani deprem sırası ve sonrasındaki görevlerini içine alan “kriz yönetimi aşamasındaki sorumluluğu” olmak üzere iki boyutu olan bir sorumluluk halidir.⁸⁸

Afet yönetimi; afetlerin meydana gelmesinin engellenmesi, meydana gelmesi halinde ise mevcut zararların en aza indirilmesi, afet sonrası oluşan durumlara çabuk ve etkili şekilde müdahale edilmesi, afetzedeler için daha güvenli ortam oluşturulması ve toplumun her kesiminin katılmasıyla birlikte verilen mücadeledir. Afet yönetiminde uygulanagelen aşamalar; afete anında müdahale, kurtarma, afet sonrasında ise iyileştirmedir. Ancak yaşanan afetler bu uygulamaların yetersizliğini göz önüne sermiş ve yalnızca afetten sonra değil, afetten önce de hazırlıklı olunması gerektiği anlaşılmıştır. Bu çerçevede ortaya çıkan modern afet yönetimi; geleneksel afet yönetiminin yanında teknolojik ilerlemelerle, verilerin analizini, koordinasyon ve iletişinden de faydalanılmasını içermektedir.⁸⁹ Afet yönetimi kapsamında idarenin meydana gelebilecek doğal afetler öncesinde kişilerin en az zararla kurtulabilmesi için gerekli teknik, yasal ve idari tüm önlemleri alma sorumluluğu mevzuatta ve yargı kararlarında net bir şekilde ortaya konulmuştur. Yine idarenin afet sürecinde haberleşme ve ulaşım imkânlarının tekrar sağlama, boşaltma ve tahliye, kişilerin hasarlı konutlardan uzaklaştırılması işlemlerini yürütmesi, geçici barınma alanlarını oluşturmak, kişilerin yiyecek,

⁸⁷ Danıştay “... Yapının deprem nedeniyle ağır hasar görek yıkıldığı ve enkaz altında davacının eş ve iki çocuğunun kalarak vefat ettiği, davalı belediyece ara kararına verilen yanıtta davacının kiracı olarak oturmakta olduğu konutun bulunduğu binaya ilişkin işlem dosyasına rastlanılmadığının belirtildiğinin görüldüğü, binanın ruhsat almaksızın kaçak olarak yapıldığı, anılan idarece gerek yapının inşası aşamasında, gerek daha sonraki aşamalarda yapıya ilişkin olarak herhangi bir tespit ve denetim yapılmadığı, yıkılan binanın kaçak olarak inşa edilirken, hatalı malzeme ve işçilik kullanılması sonucu deprem sonrasında yıkıldığı kanaatine varıldığı, yasaların vermiş olduğu denetim ve gözetim görevlerini yerine getirmeyen davalı belediyenin zararın meydana gelmesinde %100 oranında kusurlu olduğu” gerekçeleriyle davalı belediyece bozma istemiyle yapılan temyiz talebi yerinde görülmeyle ilk derece mahkemesi kararının onanmasına ve temyiz isteminin reddine karar vermiştir (Akt. Azimli Çilingir s. 167-168).

⁸⁸ Azimli Çilingir s. 167 vd.

⁸⁹ Gökalp/Çolakoğlu Kaplan, s. 117.

içecek, giyecek ihtiyaçlarını temin etmek, güvenlik tedbirlerini almak, zaman kaybetmeden hasar tespit çalışmalarını başlatmak, afet sonrasında meydana gelebilecek yangın, bulaşıcı hastalık, patlama gibi ikinci nitelikteki doğal afetleri önlemek görevleri bulunmaktadır. Kısacası idare, öncelikle doğal afeti önlemeli, sonrasında ise arama, kurtarma ve iyileştirme işlemlerini yerine getirmelidir⁹⁰.

Deprem sonrasında acil müdahale için, acil durum müdahale planının önceden oluşturulması, eksikliklerin varlığı halinde ivedilikle tamamlanması, etkili ve hızlı müdahale sürecinin ilgili birimler arasında koordinasyonun sağlanmak suretiyle yönetilmesi, acil durum müdahale planına uygun şekilde davranılması da gerekir. Keza deprem sonrası arama - kurtarma çalışmalarına en etkili ve süratli bir şekilde başlanması ve yaralı depremzedelerin tedavi süreçlerinin en hızlı şekilde yapılması bir başka gerekliliktir. Aynı şekilde depremzedelerin, barınma, beslenme vb. temel ihtiyaçların eksiksiz ve en hızlı şekilde sağlanması, can ve mal güvenliğinin sağlanması, depremden etkilenen kişilere hayatlarını normal bir şekilde idame ettirebilmek için gerekli maddi ve manevi desteğin sağlanması da öncelikli gereklilikler arasındadır⁹¹.

İdarenin bu ve benzeri her somut olayın özelliğine göre değerlendirilebilecek yükümlülüklerini ihlâl etmesi, savsaması halinde idarenin kusuru söz konusu olacak ve idarenin tazmin sorumluluğu gündeme gelecektir.

Günümüzde idarenin sorumluluğu kusur sorumluluğu bağlamında değerlendirilmektedir. Ancak pek çok modern ülkede sorumluluğun sigortalar vasıtasıyla dağıtılması yöntemine gidildiği anlaşılmaktadır. Söz konusu sigorta sistemlerinde hem devlet hem de özel sektörden faydalanılmakta ve zarar kapsamı sigortanın içeriğine göre karşılanmaktadır⁹². Ülkemiz açısından da benzer biçimde sigorta sisteminin gelişimi teşvik edilebilecektir. Zira sigorta şirketleri olası afet riskleri konusunda dikkatli davranarak büyük risk taşıyan yapıları sigortalamayacaktır. Bu ise bir yandan bireysel algı noktasında bilinçlenme etkisi doğurabilecek bir yandan da yapı sahibi ve müteahhitler tarafından daha titiz çalışılmasına vesile olabilecektir.

⁹⁰ Gökalp/Çolakoğlu Kaplan, s. 144.

⁹¹ Bkn. *Afet Yönetiminde Etkinlik Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, Ankara 2014; E. Ayşe Erkan, *Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye’de Yaşanan Sorunlar*, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi, Ankara 2010; Abdullah Yılmaz, “Türkiye’de Afetlerde Karşılaşılan Sorunlar”, *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1 2012, ss. 61-81.

⁹² <https://www.svv.ch/fr/le-systeme-dengagements-conditionnels-en-cas-de-seisme-une-fausse-bonne-idee>.

SONUÇ

Türkiye jeolojik yapısı itibariyle deprem kuşağında yer alır ve ülkenin neredeyse tamamı aktif fay hattı üzerinde olduğu için geçmişte oldukça yıkıcı depremler yaşamış ve kuvvetle muhtemeldir ki gelecekte de şiddetli depremlere maruz kalacağı bilimsel verilerle sık sık dile getirilmektedir. Dolayısıyla yerleşim mahallerinin depreme karşı dayanıklı en elverişli yerlerden seçilmesi, inşa edilecek binaların yapım öncesi, yapım süreci ve sonrasında denetiminin hassasiyetle ve ciddiyetle yapılması, acil ve etkili müdahale planı vb. konularda idarenin her türlü karar ve önlemleri alması hukuki anlamda bir zorunluluktur. İdarenin karar ve önlem alma, deprem sonrasında süratli ve etkili müdahaleyi gerçekleştirme yükümlülüğü bulunmaktadır. Aksi durumlarda söz konusu alanlardaki kamu hizmetlerinin yürütülmesinde eksiklik söz konusu olacağından idarenin sorumluluğu doğacaktır.

Deprem kuşağında yer alan bir bölgede, deprem riski göz önünde bulundurularak, yerleşim alanlarının belirlenmesi, bu alanlarda yapılaşmaya ilişkin önlemlerin alınması, uygulanması; imar ve inşaatların yeterince denetlemesi, ruhsatsız veya ruhsata aykırı yapıların engellenmesi ve inşası tamamlanmış olanların yıktırılması; ülke çapında depreme dayanıklı çağdaş bir yapılaşmanın hukuken ve fiilen sağlanması devletin ve ilgili idari birimlerin yükümlülükleri ve sorumlulukları altındadır⁹³. Bu kapsamda yukarıda belirtilen yasal yükümlülük ve yetkilerin kullanılmaması veya yeterince yerine getirilmemesi durumunda, deprem nedenellik bağıni kesen bir mücbir sebep olarak kabul edilemez⁹⁴.

Deprem kuşağında yer alan bir bölgede yürütülen faaliyetlerde idarenin depreme karşı hazırlıklı olması gerekir. İdarenin bu konuda gerekli çalışmaları ve denetimleri yapmayarak mücbir sebep bahanesine dayanarak sorumluluktan kurtulması mümkün değildir. Ancak, bu ifadelerden idarenin, deprem bölgesinde yaşanan deprem olayı sonrası, meydana gelecek her türlü zararı karşılayacağı gibi bir anlamın da çıkarılması çok doğru bir yaklaşım olmaz. İdare, zararlarından teknik ve mali gücüyle sınırlı bir şekilde sorumlu olduğundan, sahip olduğu imkânlar çerçevesinde sorumlu olduğu zararları karşılayacaktır. İdarenin mevzuatın gereklerini yerine getirmek kaydıyla sorumluluktan kurtulması da mümkün olabilir. Mesela, deprem bölgelerinde binaların nasıl yapılacağı bir yönetmelikle belirlenmiş, yönetmeliğin uygulanmasından belediye ve mülki idare amirleri sorumludur. Kendi sorumluluk bölgelerinde yapılan binalarda, yönetmelikte

⁹³ Deprem dolayısıyla idarenin sorumluluğunun, genellikle imar hukukundan kaynaklanan planlama ve denetleme yetkilerini gereği gibi kullanmamasından kaynaklanmaktadır.

⁹⁴ Çelik Ahmet Çelik, "Devletin Depremlerden Dolayı Sorumluluk ve Yükümlülükleri", 24 Şubat 2023, <https://legal.com.tr/blog/genel/devletin-depremlerden-dolayi-sorumluluk-ve-yukumlulukleri/>.

öngörülen denetimleri eksiksiz yaptıkları takdirde anılan makamlar, olası depremlerde meydana gelebilecek zararlardan sorumlu tutulmayacaklardır. Bunun aksini düşünmek mümkün değildir. Zira idarenin görev, yetki ve sorumlulukları mevzuatta belirlenmiştir. İdare, ancak mevzuatta verilen görev ve yetkileri kullanabilir. İdarenin, mevzuatın gereklerini yerine getirdiği takdirde herhangi bir sorumluluğu söz konusu olmayacaktır.

Deprem ve benzeri doğal afetler dolayısıyla zararların oluşmaması veya en az zararla bu tür süreçlerin atlatılması her şeyden önce kaliteli binalar inşa edilmesi, altyapı çalışmalarını mümkün olan en üst seviyeden gerçekleştirmesi ve meydana gelen deprem veya doğal afet sonrası daha koordineli bir şekilde acil yardım hizmetleri sunabilmesine bağlı olduğu, devletin ve ilgili idarelerin bu anlamda yasal düzenlemeleri biri biriyle uyumlu bir tarzda yapması, önlemler almada hassas davranması ve ihlal halinde gerekenleri icra etmesi bir zorunluluktur.

Deprem felaketinin idarenin sorumluluğu konusunda mücbir sebep olup olamayacağı hususunda öğretideki anlayışa koşut bir biçimde zaman zaman somut olayın niteliğine bağlı olarak farklı yaklaşımları söz konusu edilse de Danıştay kararlarında da mücbir sebep uygulamasının kapsamı zamanla daraltılmış ve hatta bazen de artık depremde idarenin sorumluluğu için mücbir sebep olarak nitelendirilemeyeceğine yönündeki içtihat netleşmiştir. Varılan bu noktanın başlıca sebebi (*gerekçesi*) olarak idarenin gücü (*imkânları ve araçları*) oranında sorumlu olması ilkesinin içtihatlarla yansıdığı ve gelişen teknoloji ve idarenin yükselen standardının mücbir sebep olarak kabul edilen olayların bir olayın “öngörülemezlik” ihtimalini azaltması gösterilmektedir⁹⁵. Danıştay bu anlamdaki kararlarında uyuşmazlık konusu olaylara hizmet kusuru anlayışı ve uygulamasından hareket etmektedir. Bir başka deyişle Yüksek Mahkeme teknolojinin gelişmesi, idarenin elindeki imkânların artmasını mücbir sebebin öngörülemezlik unsurunu ortadan kaldırdığına hükmetmektedir. Dolayısıyla bu durumda olayın mücbir sebep gibi nitelendirilmesini güçleştirdiği yönünde Danıştay içtihadı oluşturmuş ve geliştirmektedir. Bu durumda yani olayın mücbir sebep olarak nitelendirilmesi

⁹⁵ “Afete uğramış ve uğrayabilecek bölgeler ile yapı veya ikamet için yasaklanmış afet bölgelerini tespit ve ilân etmek, afet bölgelerinde yapılacak yapılarla ilgili kuralları, yapı tekniklerini ve projelendirme esaslarını tespit etmek, depremleri ve etkilerini incelemek, elde edilen sonuçlara göre deprem katalogları ve ülkenin deprem haritalarını hazırlamak ve geliştirmek ve depremlerden dolayı hasar görmüş yapıların takviye ve onarım yöntemleriyle ilgili çalışmalar yapmak Devletin görev, yetki ve sorumlulukları arasında bulunmaktadır. Deprem olgusunun, doğal bir olay olarak ortaya çıkmasının yanında, idarece gerçekleştirilecek uygulamalarla doğabilecek zararların önlenmesi, hatta ortadan kaldırılması mümkündür. Başka bir anlatımla, depremin nerede, ne zaman ve hangi büyüklükte olacağı öngörülemezlikle birlikte, depremin yaratacağı olumsuz sonuçların öngörülebilir olduğu ve oluşacak zararların en aza indirilmesi için önceden önlem alınabileceği açıktır” (Dan. 10. D., 28.05.2007, E. 2005/9126, K. 2007/3069, Sinerji İçtihat Prog.).

zorlaştığında, idare beklenilmeyen hal ya da hizmet kusuru⁹⁶ nedenleri ile sorumlu tutulmaktadır. Netice itibarıyla idare teknik ve bilimsel alandaki gelişmelerden yararlanabilmesi ve bu duruma ayak uydurabilmesiyle ve mali imkânlarının güçlendiği, arttığı oranda mücbir sebep sayılabilecek olayları öngörebilmekte ve alacağı kararlarla ve getireceği tedbirlerle doğacak zararı azaltabilecektir. Bu da deprem sonucu idarenin sorumluluğunda mücbir sebep dolayısıyla sorumsuzluğuna ilişkin anlayışı zamanla zayıflatmış ve hatta bazı durumlarda da ortadan kaldırılması sonucu Danıştayın içtihatlarına da yansımıştır.

Deprem kuşağında yer alan ülkemizde doğal afetler ve deprem konularındaki mevzuat yeterli ölçüde olmakla birlikte bütünlük arz etmekten ötedir ve fakat pek çok ülkeden daha ileri bir seviyededir. Konuya ilişkin mevzuat ve düzenlemelerin tamamın gözden geçirilip ayıklama ve sadeleştirilmeye ihtiyacı bulunmaktadır. Bu anlamda konuya ilişkin mevzuatın düzenlemeleri ve uygulama sürecinde yetkilerin net çizilmemesinden kaynaklanan bir koordinasyonsuzluk söz konusudur. Yine bahsi geçen mevzuat özellikle deprem sonrası aşamaya ilişkindir ve uygulama sürecinde idarenin yetkili personeli üzerinde yeterince denetim yapmamakta, rüşvet, görevi kötüye kullanma, kişisel çıkar gibi hukuki ve insani anlamda tasvibi mümkün olmayan olaylara sessiz kalınmakta, işlem ve eylemleri ile suç niteliği taşıyan davranışlara ilişkin soruşturma izni verilmemekte, suç duyurusunda bulunulmamaktadır. “Diğer bir deyişle Türkiye’de personel aleyhine dava açılabilmesi, yetkili ve sorumlu kişilerden hesap sorulabilmesi, doğal afetler sonrasında ders alınabilmesine, beklenenden daha çok zarar görülmesine sebep olmaktadır. Bunun yanı sıra, idarenin sorumluluğu değerlendirilirken, hizmet kusuru kavramı içerisinde özellikle kamu hizmetini yürüten idarenin sorumlu personelinin de kusurlu davranması sonucunda, kişisel kusur kavramı hizmet kusuru kavramından ayrı tutulmamaktadır. Ayrıca bu personelin cezai sorumluluğu nedeniyle gerekli yargılama da çoğu zaman maalesef yapılmamaktadır”⁹⁷.

⁹⁶ “Türkiye gibi birinci derecede deprem bölgesinde bulunan ve sık sık depremlerin olduğu ve gelecekte de olacağı bilinen bir ülkede, depreme dayanıklı, deprem koşullarına uygun bir bina olmadığı, deprem nedeniyle sadece bu hizmet kusurunun ağırlaştığı, dolayısıyla davalı idarenin meydana gelen zararı hizmet kusurunun bulunması nedeniyle tazmin etmesi gerekir” (Dan. 6. D., 19.03.2004, E. 2004/359, K. 2004/1691, Sinerji İçtihat Prog.).

“... 17.08.1999 tarihinde meydana gelen depremde oturdukları ev yıkılan, yakınlarını kaybeden davacılar, 1 inci derece deprem bölgesi olan yerin zeminin özelliklerine uygun yapılaşma şartları belirlenmeden imara açıldığını ve yıkılan eve yeterli araştırma ve inceleme yapılmaksızın inşaat ve iskan ruhsatı verildiğini, davalı idarelerin imara açılan yörede hiçbir önlem almayıp, hareketsiz kaldıklarını, üzerlerine düşen denetim görevlerini yerine getirmediğini, idarelerin üstlendikleri hizmeti kusurlu işlettiklerini, uğradıkları zararın mücbir sebep olan depremden değil, idarelerin hizmet kusurundan kaynaklandığını öne sürerek, maddi ve manevi zararlarının tazminini istemektedirler” (Dan. 6. D., 30.12.2006, E. 2006/931, K. 2006/6661, benzer yönde; Dan. 6. D., 12.04.2004, E. 2004/1477, K. 2004/2115 bkn Sinerji İçtihat Prog.).

⁹⁷ Gökalp/Çolakoğlu Kaplan, s. 153.

KAYNAKÇA

- Akandji-Kombe Jean-François, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Kapsamında Pozitif Yü-kümlülükler, İnsan Hakları El Kitapları No: 7, Avrupa Konseyi, 2007.
- Akbulut Berrin, “Deprem Nedeniyle Meydana Gelen Ölüm ve Yaralanmalara Ait Ceza Hukuku Sorunlarına İlişkin Bazı Tespitler”, SÜHFD, C. 31, S. 2, 2023, ss. 569-628.
- Akyılmaz, Bahtiyar/ Sezginer, Murat/ Kaya, Cemil, Türk İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayıncılık 10. Baskı, Ankara 2024.
- Altunkaya Mehmet: “Deprem Zararlarında Haksız Fiilden Kaynaklanan Sorumluluk”, Medenî Hukukçular Derneği Deprem Zararlarından Doğan Hukukî Sorumluluk Rehberi 2023, sh. 6 [chrome-extension://efaidnbmnnpbpcjpcglclefindmkaj/https://www.medenihukukcular.com/images/Deprem_Hukuk_Rehberi.pdf](https://www.medenihukukcular.com/images/Deprem_Hukuk_Rehberi.pdf)
- Aral Merişa/Tunç Gökhan, “Türkiye’de Deprem Performansına Dayalı Bina Kimlik Bilgileri-nin Oluşturulmasına Yönelik Çalışma ve Öneriler”, Afet ve Risk Dergisi, 4 (1), ss. 20-41.
- Atay Ender Ethem, Hukuk Başlangıcı, 11. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2024.
- Atay Ender Ethem, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, 10. B., Ankara 2024.
- Atay Ender Ethem, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin, 3. Baskı, Ankara 2024.
- Atay Ender Ethem, Odabaşı Hasan, Teori ve Yargı Kararları Işığında İdarenin Sorumlulu-ğu ve Tazminat Davaları, 2. Baskı, Seçkin Yayınevi, Ankara 2010.
- Atay Ender Ethem: “İdarenin Sorumluluğu” in Prof. Dr. Fikret Eren’e Armağan, Turhan Kitabevi, Ankara 2006, ss. 1061-1098.
- Ateş Turan, Deprem Hukuku, 3. Baskı, Ankara 2023.
- Azimli Çilingir Gülcan, Türkiye’de Afet Yönetimi ve İdarenin Sorumluluğu, Yayınlan-mamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, İstanbul 2019.
- Başaran İsmail, Akyüz Duygu, “Afet Yönetiminde Bir Sivil Toplum Kuruluşu: Türk Kızı-lay”, Journal of Civilization Studies Volume 7, Issue 1, ss. 76-91.
- Berberoğlu İbrahim, “Genel Hatlarıyla Devletin Hukuki Sorumluluğuna İlişkin İlkeler”, Danıştay Dergisi, Yıl: 40, Sayı: 124, 2010, ss. 11-16.
- Bireysel Başvuru Seçme Kararlar (2012-2013), Anayasa Mahkemesi Yayınları, Ankara, 2015.
- Bucaktepe Adil, “Depremden Dolayı İdarenin Sorumluluğu”, Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 17-18, Sayı: 26, 27, 28, 29, Yıl: 2012-2013, ss. 93-122.
- Corneloup Me/ Delecheneau Jean-Yves, “Jurisprudence et responsabilités du maire en matière de risques majeurs”, <https://www.mementodumaire.net/responsabilites-du-maire-2/r6-jurisprudence-et-responsabilites-du-maire-en-matiere-de-risques-majeurs/>.
- Çağlayan, Ramazan, İdari Yargılama Hukuku, Seçkin Yayınevi, 11. Baskı, Ankara 2024.
- Çağlayan, Ramazan, Tarihsel, Teorik ve Pratik Yönleriyle İdarenin Kusursuz Sorumluluğu, Asil Yayıncılık, 1. Bası, Ankara, 2007.

- Çelik Ahmet Çelik, “Devletin Depremlerden Dolayı Sorumluluk ve Yükümlülükleri”, 24 Şubat 2023, <https://legal.com.tr/blog/genel/devletin-depremlerden-dolayi-sorumluluk-ve-yukumlulukleri/>.
- Çolakoglu Melike, İdari Yargı Kararları Kapsamında Deprem Nedeniyle İdarenin Kusur Sorumluluğu, Adalet yayınevi, 1. Baskı, Ankara 2023.
- Deniz Esra, Avrupa Birliği ve Türk Hukukunda Mücbir Sebep, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Anabilim Dalı, İstanbul 2022.
- Deprem ve Hukuk, İstanbul Barosu Yayınları, İstanbul 2020.
- “Deprem Nedeniyle Oluşan Zararların İdari Yargıda Tazmini”, <https://or.av.tr/deprem-nedeniyle-olusan-zararlarin-idari-yargida-tazmini/>.
- Descamps, Marc Alain, *Catastrophe et responsabilité. Revue française de sociologie*, (1972), 13(3), 376-391.
- Doğan Halil, “Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar”, Özüçelik DN, editör. Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri. 1. Baskı. Ankara: Türkiye Klinikleri; 2019. sh. 83-88; Türkiye’de Afet Mevzuatı ve Afetlerle İlişkili Kurumlar, chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpcg-lclefindmkaj/https://www.ktu.edu.tr/dosyalar/afettibbi_0f8f8.pdf.
- Erkan E. Ayşe, Afet Yönetiminde Risk Azaltma ve Türkiye’de Yaşanan Sorunlar, Ankara 2010, Devlet Planlama Teşkilatı Uzmanlık Tezi.
- Evren Çınar Can, “İdarenin Sorumluluğunu Etkileyen Neden Olarak Mücbir Sebep”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 14, S. 1, 2010, ss. 263-297.
- Gökalep Süheyla Suzan/ Çolakoglu Melike, “Afet Yönetimi; Devletin Pozitif Yükümlülüğü ve İdarenin Sorumluluğu”, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. 29, S. 1, 2025, ss. 111-157.
- Gözler, Kemal; Kaplan, Gürsel, İdare Hukuku Dersleri, Ekin yayınevi, Güncelleştirilmiş 25. Baskı, Bursa 2023.
- Gözübüyük, Şeref; Tan, Turgut; İdare Hukuku, Cilt I Genel Esaslar, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 13. Baskı, Ankara 2019.
- Günday, Metin, İdare Hukuku, İmaj Yayınları, 11. Baskı, Ankara 2017.
- Hasquenoph, Isabelle, L'évolution des fonctions de la responsabilité administrative en matière environnementale. *Revue du droit public*, (2020), Juillet (4), 943-964.
- İşçi Coşkun, “Deprem Nedir ve Nasıl Korunuruz?”, Journal of Yasar University, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 3/9 (Haziran 2008), ss. 959-983.
- Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Yeniden İmar ve Gelişme Raporu, Cumhurbaşkanlığı Strateji Ofisi, Ankara 2024.
- Kalabalık Halil, İdare Hukuku Dersleri, C. II, Seçkin Yayınevi, 6. Baskı, Ankara 2024.
- Karahisar Tüba, “Olası Bir Depremde Koordinasyonun Sağlanması ve Sosyal Medyanın Rolü”, Beykoz Akademi Dergisi, 2016; 4(2), ss. 43-64.

- Karauz Ağâh Kürşat: “Depremden Doğan Zararlardan Dolayı İdarenin Sorumluluğu”, Medenî Hukukçular Derneği Deprem Zararlarından Doğan Hukukî Sorumluluk Rehberi 2023, sh. 52 chrome-extension://efaidnbmnmmnibpccajpcglclefindmkaj/https://www.medenihukukcular.com/images/Deprem_Hukuk_Rehberi.pdf.
- Kutlu Meltem, “Deprem ve İdarenin Sorumluluğu”, Amme İdaresi Dergisi, C. 32, S. 4, Aralık 1994.
- Mazılıgüney Levent, “Deprem Nedeniyle Hukuki Sorumluluklar-Sorunlar-Öneriler”, <https://denizli.imo.org.tr/Eklenti/8638,seminersunumpdf.pdf?0>.
- Moderne Franck, “Responsabilité de l’État et des communes en cas de réalisation de risques naturels et technologiques majeurs. In: Droit et Ville, tome 21, 1986. XXe anniversaire de l’I.E.J.U.C. - Colloque sur les risques naturels et technologiques majeurs: aspects juridiques. 14-15 octobre 1985, Toulouse - Deuxième partie. ss. 155-202.
- Oğuz Arzu, “COVID 19, Mücbir Sebep ve Sözleşmelere Etkisi”, Terazi Hukuk Dergisi, C: 15, S: 166 (Haziran 2020, ss. 1275-1285).
- Oğuz Habip, “Sorumluluk Hukukunda Kusur”, TAAD, Yıl: 7, Sayı: 28, Ekim 2016, ss. 273-286.
- Özdemir Halit Eyüp: “Türk Hukukunda İdarenin Deprem Dolayısıyla Sorumluluğu”, Ulusal ve Uluslararası Yargı Kararları Işığında Deprem Hukuku Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı 24-25 Mayıs 2021, İstanbul 2021, ss. 1-12.
- Pontier Jean-Marie, ‘Les collectivités territoriales et la prévention des risques, Extrait du Bulletin juridique des collectivités locales 2014 n° 11’: Revue générale du droit on line, 2015, numéro 22086), (www.revuegeneraledudroit.eu/?p=22086).
- Rösler, Hannes, “Alman ve Uluslararası Sözleşme Hukukunda Değişen ve Öngörülemez Koşullar”, (Çev. Tülay Aydın Ünver), Journal of Istanbul University Law Faculty, C: 66, S: 1, (2010), ss. 353-364.
- Sarsıkoğlu Şenel, “İdarenin Mali Sorumluluğu Açısından Zarar Kavramı”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 65 (4) 2016, ss. 2389-2422.
- Saruhan, Haluk, “İdarî hukuk açısından depremde idarenin sorumluluğu”, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal), (2023), 11(147), 175-198.
- Şaşı Murat, Mülkiyet Hakkı İhlallerinde İdarenin Hukuki Sorumluluğu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay Kararları Işığında, Yetkin Yayınları, 1. Bası, Ankara, 2019.
- Türkiye’de Afet Yönetimi ve Doğa Kaynaklı Afet İstatistikleri Disaster Management and Natural Disaster Statistics in Turkey Kitapçığı, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, 2018.
- Tüzüner Özlem/ Öz Kerem, “Aşırı İfa Güçlüğüne İlişkin İçtihat İncelemesi”, Ankara Barosu Dergisi, Y. 2015 S. 3, ss. 423-470.
- Ulusoy, Ali D., “Depremden Dolayı Devlet Kurumlarının Mali Sorumluluğu”, <https://t24.com.tr/yazarlar/ali-d-ulusoy/depremden-dolayi-devlet-kurumlarinin-mali-sorumlulugu,38818>.

Yıldız Akgül Şerife: “Depremden Kaynaklanan Manevi Zararlardan İdarenin Sorumluluğu”, TBB Dergisi 2023 (167), ss. 133-176.

Yılmaz Abdullah, “Türkiye’de Afetlerde Karşılaşılan Sorunlar”, Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, C. 1, S. 1 2012, ss. 61-81.

Yılmaz Alper, Yargı Kararları Bağlamında Deprem ve Hukuki Sorumluluk, Adalet Yayınevi, 1. Bası, Ankara 2025.

https://www.conseil-etat.fr/Media/actualites/documents/reprise_contenus/etudes-annuelles/ea2005-responsabilite-et-socialisation-du-risque.